

CSR och företags ansvar gällande barnarbete

Sara Almström

Kandidatuppsats i handelsrätt
Internationell affärsjuridik
VT2013

Handledare
Marianne Steneroth Sillén

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Innehållsförteckning

1. Inledning	11
1.1 Bakgrund.....	11
1.2 Syfte och Frågeställning	12
1.3 Avgränsningar.....	13
1.4 Metod och material	13
1.5 Disposition.....	13
2. CSR	15
2.1 Begreppsorientering.....	15
2.2 Koder och regleringar inom CSR	18
2.2.1 Global Compact: 10 principer.....	18
2.2.2 OECD:s riktlinjer till multinationella företag.....	19
2.2.3 ISO 26000	21
2.2.4 Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy	21
2.3 Det ekonomiska ansvaret.....	22
2.3.1 Aktiebolagslagen	23
2.3.2 OECD:s principer för bolagsstyrning	23
2.4 Det miljömässiga ansvaret.....	24
2.4.1 Miljöbalken.....	24
2.4.2 ISO: The International Standardization of Organization.....	24
2.4.3 EMAS	25
2.5 Det sociala ansvaret	25
2.5.1 Korruption.....	26
2.5.2 Mänskliga rättigheter	26
2.5.3 Arbets- och anställningsförhållanden	27

2.6	Företags CSR-arbete eller Företag och CSR i Sverige	28
3.	Barnarbete	31
3.1	Vad är barnarbete	31
3.2	Olika former av barnarbete	32
3.3	Konsekvenser av att barn arbetar	33
3.4	Varför barn arbetar	33
4.	Regleringar avseende barnarbete	35
4.1	FN:s barnkonvention	35
4.2	Arbetsmiljölagen 5 kap. 1-5 §§	37
4.3	Konventioner avseende barnarbete	37
4.3.1	ILO:s konvention, nr 138, om minimiålder för tillträde till arbete	38
4.3.2	ILO:s konvention nr 182, om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete	40
4.4	SA8000 Child Labour	42
5.	Analys	45
5.1	Barnarbete	45
5.2	Företags ansvar gällande barnarbete	46
6.	Slutsats	49

Sammanfattning

Barnarbete är i dagens globaliserade värld ett gränsöverskridande komplext problem, vilket debatteras hett. Det uppskattas, att 211 miljoner barn i åldrarna 5-14 år och ytterligare 141 miljoner i åldrarna 15-17 år, arbetar av någon form.

Uppsatsens syfte är att undersöka företagens samhällsansvar gentemot barn som utför arbete i andra tillverkningsländer än Sverige. Uppsatsen behandlar frågan om hur långt i distributionsleden svenska företags ansvar sträcker sig.

Företags samhällsansvar CSR, består av tre dimensioner/ ansvarsområden, en av dem är den sociala dimensionen vilken bland annat omfattar mänskliga rättigheter och arbetsvillkor.

Det finns inga rättsligt bindande regler för hur långt företagets ansvar sträcker sig i produktionsledet. Barnarbete förekommer ofta i botten av produktionskedjan och det är därför viktigt att företag försöker ta ansvar hela vägen.

Företag kan ta socialt ansvar genom att efterleva och/ eller binda sig till internationella standarder, riktlinjer, principer och koder, som ger vägledning om hur de ska agera. De regler som behandlar barnarbete uttrycker inte hur långt i produktionsledet ansvaret bör sträcka sig. De flesta fastställer att barnarbete ska avskaffas eller i något fall att barnarbete kopplad till verksamheten ska avskaffas. ”Kopplad till verksamheten” är dock en tolkningsfråga. Det är således upp till företagen själva att definiera hur långt deras ansvar sträcker sig vad gäller barnarbete i andra länder. Om ett företag inte skulle ta ansvar längre än till sin leverantör, kan de inte ställas inför rätta och inga sanktioner finns att verkställa. Emellertid bygger företags samhällsansvar på samhällets och intressenters förväntningar och de straff de åläggs av allmänheten och media kan vara tillräckligt nog för att företag ska mista sin trovärdighet och sina affärer, så kallad *social license to operate*.

Summary in English

Today we are living in a globalized world where child labour is a major and strongly debated issue. It is estimated that 211 million children aged 5-14 and an additional 141 million children aged 15-17 are economically active.

Corporate Social Responsibility, CSR, is the responsibility companies take beyond what the law requires and also this thesis topic combined with child labour. CSR include three dimensions, one of them is the social dimension, which include human rights and labour standards.

The purpose of this thesis is to examine corporate social responsibility in relation to children who work in other producing countries than Sweden. The thesis addresses the question of how far Swedish companies' responsibility extends into the distribution chain.

There's no Swedish law stating how far companies' responsibility extends into the production stage. Child labour often occurs in the bottom of the production chain, and it's therefore important that companies attempts to take responsibility the entire way.

Enterprises can take social responsibility by acting accordingly with and / or commit to international standards, guidelines, principles and codes of conducts. These provide guidance over companies actions regarding social responsibility and how to behave as a good Corporate Citizen. Standards of these, which cover child labour, do not express how far of the production chain the responsibility should extend to. Most of them state that child labour should be abolished, or in some standards that child labour which are linked to the business must be abolished. "Linked to the business" is a matter of interpretation and therefore it's up to the companies themselves to define how far their responsibility extends to concerning child labour in other countries. Since there's no sanctions or legal action to take if a company only take an extended responsibility to their supplier. However, the company's social responsibility also depends on the society's and the stakeholders' expectations and a penalty imposed on companies by the public and media may be sufficient enough for them to lose their *social license to operate*.

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen (2005:551)
AML	Arbetsmiljölagen (1977:1160)
CSR	Corporate Social Responsibility
EU	Europeiska Unionen
FN	Förenta Nationerna
ILO	International Labour Organization
ISO	The International Organization for Standardization
MB	Miljöbalken (1998:808)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
Prop.	Proposition
UN	United Nations (Förenta Nationerna, FN, på engelska)
UNCRC	United Nations Convention on the Rights of the Child
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Corporate Social Responsibility oftast benämnt som CSR och företagens frivilliga ansvarstagande introducerades på EU:s agenda för drygt tio år sedan.¹ De europeiska länderna tillsammans med USA var bland de första i världen att anta en politik för att främja företagens samhällsansvar. Begreppet CSR, företagens samhällsansvar, sträcker sig dock betydligt längre bak i tiden än tio år, men det har fått ett rejält uppsving och en högre prioritet det senaste decenniet.² CSR kan delas in i tre ansvarsområden hos företagen: ett ekonomiskt-, ett miljömässigt- och ett socialt. Då begreppet lanserades fokuserades det mest på det ekonomiska ansvaret, då många hade i ryggmärgen att företags enda ansvar var att skapa vinst för sina aktieägare.³ År 1969 tog vi svenskar initiativ till den första internationella miljökonferensen. I FN:s regi 1972 gick således Stockholmskonferensen om den mänskliga miljön⁴ av stapeln. Konferensen hade stor framgång, hänvisas till som genombrottet för globalt miljösamarbete och ses som den första milstolpen i FN:s arbete med hållbar utveckling.⁵

Hållbar utveckling som begrepp kom först flera år senare, närmare bestämt 1981 och introducerades av miljövetaren Lester Brown, men inte förrän 1987 fick begreppet hållbar utveckling, på engelska sustainable development, sin definition och globala spridning genom Brundtlandkommissionens rapport "Vår gemensamma framtid".⁶ Rapportens huvudsakliga poäng var: för att uppnå en långsiktig hållbar utveckling måste ovan tre ansvarsområden balanseras och samspelas på ett optimalt sätt. Kommissionen hävdade att social utveckling och ekonomisk tillväxt omöjligt kan uppnås om inte hänsyn tas till miljön eftersom annars kommer jordens naturresurser att överexploateras. De lanserade följande definition för hållbar utveckling:

"En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov."⁷

¹ Corporate Social Responsibility: National Public Policies in the European Union s. 9, Cerne s. 10.

² Corporate Social Responsibility: National Public Policies in the European Union s. 9.

³ Grankvist s. 10-11,15, Carroll s. 39.

⁴ The UN Conference on the Human Environment är konferensens officiella namn.

⁵ FN.se 1, SOU 2004:104 s. 37.

⁶ Grankvist s. 16, FN.se 1.

⁷ Grankvist s. 16, Our Common Future kap. 2 p 1 original definitionen på engelska: "Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs."

Dessa milstolpar utgör grunden till Sveriges utveckling kring CSR. Företag har även successivt börjat ta ansvar för den miljöförstöring som företagets agerande medför.

Ovan tre nämnda områden som CSR och hållbar utveckling omfattar kallas även för Triple Bottom Line. Begreppet myntades i mitten av 90-talet av hållbarhetsexperten John Elkington från Storbritannien, som menade att vid redovisningen skulle företagen även tillägga det sociala och miljömässiga resultatet allra sist i bokslutet.⁸ Dessa tre sammanfattade han som *people, planet and profit*, det vill säga de tre dimensioner som än idag CSR bygger på. Elkington ansåg att ett sådant redovisningsslut gav en betydligt bredare bild och därmed också större förståelse för bolaget.⁹

Det ekonomiska och det miljömässiga ansvaret är idag delvis reglerat genom lagstiftning och därmed är dessa dimensioners syften och ansvarsområden relativt klara för företag.¹⁰ Däremot är det sociala ansvaret mer abstrakt, då det innehåller flera delområden, vilkas syften och ändamål är inte lika konkreta och inte heller lika reglerade som de andra två ansvarsområdena.

Även om det inte finns klara definitioner och regleringar över alla CSR- dimensioner, särskilt den sociala, finns det dock en mängd standarder, riktlinjer, koder och principer inom området. En av de mest väletablerade är Global Compact som har formulerat tio principer gällande hur ett företag bör agera beträffande företagets samhällsansvar. Principerna som presenteras innefattar fyra ämnen vilka också är de mest centrala inom CSR. Tre av dessa områden går in under den sociala dimensionen där de tar upp principer inom mänskliga rättigheter, arbetsvillkor och korruption. Princip 5, under arbetsvillkor, anger att avskaffande av barnarbete ska ske.¹¹

Denna princip är inte helt lätt att säkerställa i dagens globaliserade värld. Principen sammanfaller dessutom med Global Compacts principer under mänskliga rättigheter, bland annat att företag inte får vara delaktiga i brott mot mänskliga rättigheter. En mänsklig rättighet är att barn är barn och barn ska inte behöva arbeta.¹² Hur långt i produktionskedjan ett företags ansvar egentligen sträcker sig vad avser barnarbete, är vad som fokuseras på i denna uppsats. Barnarbete är ett stort problem i dagens konsumtionssamhälle. Konsumenterna vill ha det så billigt som möjligt samtidigt som det sätts extremt höga krav på företagen i fråga om att allt går moraliskt, miljömässigt och etiskt rätt till i alla distributionsleden.

1.2 Syfte och Frågeställning

Uppsatsens syfte är att undersöka svenska företags samhällsansvar gentemot barn som utför arbete, i andra tillverkningsländer än Sverige. Den frågeställning som uppsatsen ämnar besvara är följande:

Hur långt i distributionsleden sträcker sig svenska företags ansvar för barnarbete?

⁸ Grankvist s. 19.

⁹ Grankvist s. 19.

¹⁰ Se t ex Miljöbalk (1998:808) och Aktiebolagslag (2005:551)

¹¹ Global Compacts 10 principer.

¹² Global Compact princip 1, 2, FN:s barnkonvention art. 31, 32.

1.3 Avgränsningar

CSR består av tre dimensioner som är väl integrerade med varandra, varför alla tre dimensionerna behandlas i uppsatsens andra kapitel för att ge en helhetsbild över vad CSR innebär. En avgränsning görs sedan genom att företagens ekonomiska och miljömässiga ansvar inte undersöks närmare vad gäller hur långt ansvaret sträcker sig. Ytterligare avgränsningar görs inom den sociala dimensionen, som i sig själv består av tre områden. Uppsatsen riktar in sig på arbetsrättsliga villkor gällande barnarbete. Uppsatsen undersöker inte övriga ansvarsområden inom den sociala dimensionen djupgående, t.ex. företags ansvar gällande korruption. Det ligger även utanför uppsatsens ramar att undersöka hur det förhåller sig i verkligheten.

Endast de regleringar som gäller i Sverige undersöks, vilka inkluderar både svenska och internationella regleringar i form av konventioner, standarder, principer och liknande, vilka reglerar företags ansvar gällande barnarbete. Dessa regleringar syftar till att få bukt på problemet med barnarbete, men frågan om huruvida dessa regleringar och åtgärder är effektiva och rätt metod för att eliminera barnarbete behandlas inte i uppsatsen.

1.4 Metod och material

För att uppfylla uppsatsens syfte samt åstadkomma ett svar på frågeställningen används juridisk metod vilken omfattar rättskällorna lag, förarbeten, rättspraxis och den juridiska doktrinen i nämnd ordning.¹³ Det saknas lagar och förarbeten avseende CSR, eftersom det är företags ansvar utöver vad lagen kräver. Av samma anledning föreligger ingen rättspraxis på området. Däremot finns det gott om material i form av soft law såsom konventioner, internationella standarder, koder, deklARATIONER, rekommendationer vilka redovisas i uppsatsen. Detta material kan räknas in som rättskällor i en utökad syn.¹⁴ Därutöver används icke-juridiskt material inom ämnet såsom artiklar och litteratur om barnarbete.

Sammanfattningsvis undersöks de lagar som behandlar CSR:s tre ansvarsområden: den ekonomiska, den miljömässiga och den sociala. Med vetskap om vad lagen kräver inom de olika ansvarsområdena kan en vidare tolkning göras av de regler som binder stater, det vill säga deklARATIONER, konventioner och förordningar och slutligen de frivilliga CSR-regler som företag kan efterleva eller ansluta sig till i form av standarder, koder, riktlinjer, principer och liknande. CSR som ämne kräver att informell rätt behandlas.¹⁵

1.5 Disposition

Framställningen består av sex kapitel. Andra kapitlet innehåller en begreppsorientering av CSR, en redogörelse av koder och regleringar som omfamnar mer än ett ansvarsområde samt en utläggning av CSR:s tre ansvarsområden: det ekonomiska, det miljömässiga och det sociala. Kapitlet avslutas med CSR-förväntningar som åligger företagen och hur CSR kan vara i praktiken. Vidare behandlar kapitel tre vad barnarbete är samt de faktorer som

¹³ Sandgren s. 36-40.

¹⁴ Sandgren s. 37

¹⁵ Sandgren s. 50

förorsakar det och konsekvenserna av det. Följt av kapitel fyra där en fördjupning av frågeställningen redovisas avseende barnarbets tillhörande regleringar. I uppsatsens femte kapitel analyseras företagens olika ansvar gällande barnarbete. Därefter avslutas uppsatsen med en slutsats, i kapitel sex, där konklusionerna från analysen lyfts fram, gällande hur långt svenska företags ansvar sträcker sig i fråga om barnarbete i andra länder.

2. CSR

I detta avsnitt undersöks CSR i sin helhet och eftersom de tre dimensionerna måste samspela är det väsentligt att få en förståelse för alla tre dimensionerna, även om tyngdpunkten sedan kommer att ligga på den sociala dimensionen med inriktning på barnarbete.

Begreppet CSR, ansvarsfullt företagande, vilket introducerades ovan innebär att företag frivilligt medverkar till ett bättre samhälle genom att ta ansvar utöver vad lagen kräver. Detta genom att värna om miljön och vara en god samhällsmedborgare bland annat genom att aktivt främja arbetet med antikorrup­tion, arbetsvillkor och mänskliga rättigheter samt att behandla sina medarbetare, kunder och leverantörer på ett anständigt och rättvist sätt enligt de ramverk och principer som finns på området.¹⁶ Bolag som ägnar sig åt detta, som tar hänsyn till sina intressenter och samhället i stort, ökar sina förutsättningar för god, långsiktig lönsamhet och konkurrenskraft.¹⁷

2.1 Begreppsorientering

Att reda ut begreppet Corporate Social Responsibility är något som ligger utanför denna uppsats ramar och att bara hitta en definition av CSR är ett ämne som i sig själv hade kunnat utegöra en grund för en hel uppsats. Europaparlamentet uttalar sig om företags sociala samhällsansvar och konstaterar att en enhetlig tolkning av konceptet inte existerar.¹⁸ Det är således inte här meningen att försöka reda ut begreppet eller hitta en enhetlig definition utan att förklara och lyfta fram olika begrepp som används för att beskriva företags samhällsansvar. Det råder inte en fullständig definitionsförvirring, då enigheten globalt sträcker sig till att företags samhällsansvar är frivilligt och bygger på de tre dimensionerna. Vad som sen ingår och förväntas av företagen inom de olika dimensionerna är desto mer oklart.

CSR är det mest kända och använda begreppet. Emellertid har en viss begrepps­förvirring uppstått då termen översatts till svenska, eftersom engelskans *social* kan betyda både social och samhälle. Än idag uppstår missförstånd i fråga om att det bara gäller den sociala dimensionen. Somliga företag har löst problemet med att ta bort social och bara

¹⁶ Regeringen.se 1, Cerne s. 10, Nilsson, Windell, Johansson, Östlund, De Geer s. 13.

¹⁷ Taxell s. 492.

¹⁸ Betänkande över företagens sociala ansvar s. 29.

nämna det som CR, Corporate Responsibility det vill säga företags ansvarstagande eller ansvarsfullt företagande.¹⁹

Ett annat begrepp som hänvisar till att företagen har mer ansvar än att bara tjäna pengar är Corporate Citizenship som innebär att företagen agerar som goda samhällsmedborgare.²⁰ Regeringens globaliseringsråd är inne på den linjen när de definierar företagens samhällsansvar enligt följande:

”Att företagen måste visa att de är goda samhällsmedborgare som tar ansvar för människor och miljö.”²¹

Ännu ett begrepp som har utvecklats och som håller på att ta över och bli det mest använda är Sustainability som på svenska blir hållbarhet, även benämnt som Sustainable Development och hållbar utveckling. Begreppet föredras bland annat eftersom det inte medför några missförstånd, det inkluderar alla tre ansvarsområdena samt att det föreligger en tidsdimension i begreppet som saknas i de övriga.²² EU-kommissionens nya definition av företags samhällsansvar lanserades i slutet av 2011 och råder:

”Företagens ansvar för den egna verksamhetens konsekvenser för samhället”.²³

Hittills i uppsatsen har företagens samhällsansvar delats in i de tre dimensionerna; den ekonomiska, den miljömässiga och den sociala som alla samspelar och påverkar varandra. Det finns även de som gör anspråk på en fjärde dimension och ett etiskt ansvarstagande. Författaren Per Grankvist bedömer det som en egen dimension, men att den omfattar de andra tre dimensionerna eftersom den etiska dimensionen i grunden är vår moral som styr hur vi gör saker och ting.²⁴ Medan Sofia Cerne anser att CSR är uppdelat i fyra dimensioner och att den etiska utgör en helt egen del och handlar om företagens sätt att göra affärer.²⁵

1991 lanserade den amerikanske professorn Carroll en pyramid-modell som illustrerar ett synsätt av CSR uppbyggt av fyra byggstenar, vilka representerar ansvarsområdena. Pyramiden är en ram som består av ekonomiska, lagliga, etiska och filantropiska åtaganden, för att ge en förståelse för företags handlande. Eftersom det förr i tiden ansågs att företag främst ansvarade för att ge maximal avkastning till sina ägare men att med tiden har detta förändrats och enligt Carroll måste företagens större omfång av åtagande (både etiska och juridiska) balanseras med skyldigheter gentemot en bredare grupp intressenter och därmed större delen av samhället. Dessa olika handlingar kan antingen krävas, förväntas eller önskas av företag, beroende på handlingens karaktär och byggstenens placering i pyramiden.²⁶

¹⁹ Grankvist s. 18.

²⁰ Grankvist s. 18.

²¹ Företagens samhällsansvar i en globaliserad värld s. 1.

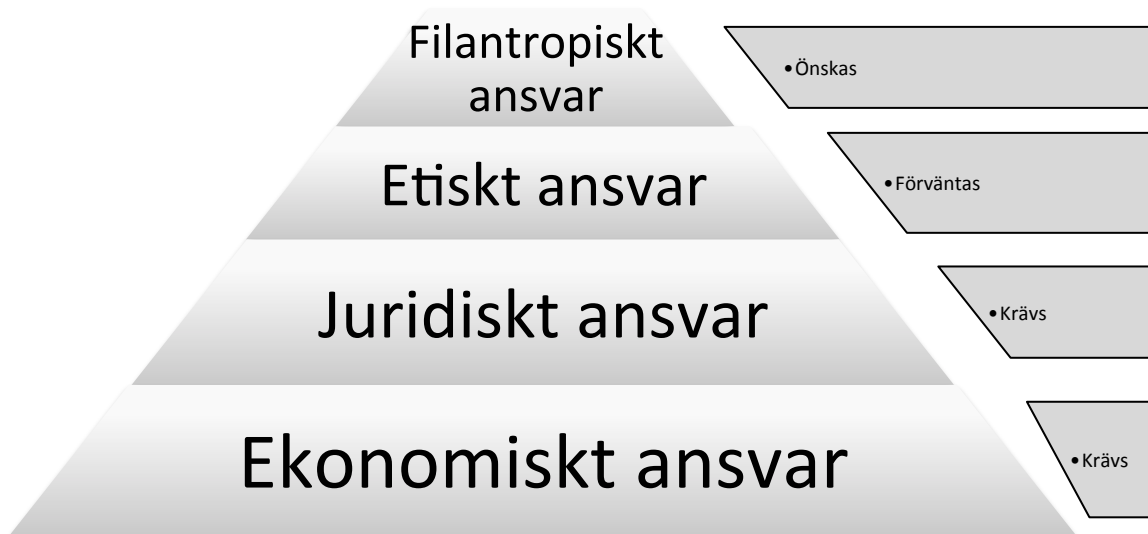
²² Grankvist s.19, 20.

²³ KOM(2011) 681 3.2 (s. 7).

²⁴ Grankvist s. 16, 24, 149.

²⁵ Cerne s. 12.

²⁶ Carroll s. 39, 41, 42, 47.

Bilden är inspirerad från Carrolls Pyramid-modell, 1991

Den understa byggstenen och grunden för pyramiden är företags ekonomiska ansvar, som är det ansvar som företag har i grunden. Det utgör grunden för alla andra byggstenar och går alltså ut på att företag ska vara lönsamma. Nästa byggsten som också krävs av företagen, det vill säga ett ansvar som är obligatoriskt gentemot samhället, är företagets juridiska ansvar som upprätthålls genom att företagen följer de rättsliga krav som finns på olika nivåer i form av lagar och förordningar, som är samhällets regler för vad som är rätt och fel. Detta ansvar ses ofta samarbeta med det ekonomiska ansvaret för god företagsamhet.²⁷

De två översta byggstenarna är inget som krävs av företag, utan är något som samhället förväntar sig respektive önskar sig att företag ska ta ansvar för. Ju högre upp i pyramiden ett företags handlingar karakteriseras desto mer samhällsansvar tar företaget. Företagets etiska ansvar innebär att företagen har en förpliktelse mot medlemmar och samhället att agera utifrån vad som är rätt och rättvist samt undvika att skada uppstår, genom att följa samhällseliga sedvänjor och etiska normer, trots att det inte är skrivet i lagen.²⁸ Etiska ansvaret kan beskrivas som 'soft law' och utgörs av standarder, koder, normer och/ eller förväntningar som intressenter har på företag. Carroll anser att det etiska ansvaret så småningom kan leda till lagstiftning i takt med att förväntningarna breddas och det juridiska ansvaret konstant utvecklas. Toppen på pyramiden består av det önskvärda, filantropiska, ansvaret vilket handlar om att vara en god samhällsmedborgare och att bidra med resurser till samhället som resulterar i förbättrad livskvalitet bland annat genom insatser inom mänskliga rättigheter. Skillnaden mellan pyramidens två översta ansvarstaganden är att det filantropiska ansvaret inte är förväntat ur ett etiskt och moraliskt perspektiv som det etiska är, det filantropiska ansvaret är mer frivilligt även om det i dagens samhälle ofta förväntas, i synnerhet av stora företag.²⁹

²⁷ Carroll s. 41-43.

²⁸ Carroll s. 41, 42

²⁹ Carroll s. 41, 42.

Sammanfattningsvis beskriver Carrolls pyramidmodell att de fyra byggstenarna inom CSR utgör grunden för ansvarsfullt företagande. Ett företag ska generera vinst samtidigt som de följer lagen, är etiska och goda samhällsmedborgare.³⁰ Denna tolkning skiljer sig därmed inte helt från Triple Bottom Line utan bara att uttrycks på ett annorlunda sätt. Vidare i uppsatsen redovisas företags samhällsansvar som en helhet av dessa två synsätt. Den ekonomiska dimensionen är juridiskt reglerad, den miljömässiga dimensionen är någorlunda reglerad i lag och företag har därmed ett juridiskt ansvar även här, samtidigt som det förväntas att företag följer miljö- standarder och liknande som utgör deras etiska ansvar. Det sociala ansvaret riktat mot samhällets medborgare kan ses som det som förväntas eller önskas av företagen. Då ytterst lite inom den sociala dimensionen är juridiskt reglerad, men mycket soft law finns på området och därmed ligger ett etiskt ansvar på företagen och ännu mer ett filantropiskt ansvar.

2.2 Koder och regleringar inom CSR

Ett antal deklARATIONER, konventioner, koder, förordningar, standarder, principer och riktlinjer existerar vilka har som ändamål att främja företagens samhällsansvar och hållbar utveckling. EU anser att företag utför ett bra CSR arbete om företagen följer OECD:s riktlinjer för multinationella företag, de tio principerna från FN:s Global Compact, FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, ILO:s trepartsdeklaration om principer för multinationella företag och socialpolitik samt ISO 26000, vilka är vägledande standarder för samhällsansvar.³¹ De olika riktlinjerna har alla olika rättslig status och täcker olika dimensioner inom CSR-arbetet, somliga täcker bara en dimension medan andra täcker två eller alla tre dimensionerna. De sistnämnda redovisas i detta avsnitt medan de riktlinjer som endast är inriktade på en dimension redovisas under avsnitt 2.3, 2.4 och 2.5.

Förutom dessa uppförandekoder och rekommendationer finns det även principer för hur företag ska redovisa sitt CSR arbete, så kallade GRI principer, Global Reporting Initiative. Dessutom lanserade FN 2006 principer för hur företag bör investera med ett hållbarhetstänkande i bakhuvudet, FN:s PRI principer som står för Principles of Responsible Investment, det vill säga ansvarsfulla investeringar. Principernas syfte är att CSR dimensionerna ska vara en faktor vid beslut om investeringar.³²

2.2.1 Global Compact: 10 principer

”The Global Compact” är tio principer hur företag bör agera, vilka myntades på uppmaning av FN:s Generalsekreterare Kofi Annan vid ”World Economic Forum” i Davos 1999.³³ Syftet var att skapa internationella riktlinjer och principer för företag avseende mänskliga rättigheter, arbetsrätt, miljö och anti-korruption. Det är en frivillig sammanslutning mellan företag, men företagen uppmanas av FN och dess Global Compact att inom sin inflytandesfär ställa sig bakom och agera utifrån dessa tio

³⁰ Carroll s. 43.

³¹ Ec.europa.eu 1.

³² Globalreporting.org, Unpri.org.

³³ Regeringen.se 2

principer.³⁴ Detta CSR-initiativ är det största i världen med över 7000 företag utspritt bland 145 länder.³⁵ Dess tio principer, vilka är en norm för företagande i hela världen, är följande:

”Mänskliga rättigheter

Princip 1: Företagen bör stödja och respektera de internationellt erkända mänskliga rättigheterna och

Princip 2: försäkra sig om att deras eget företag inte är delaktiga i brott mot mänskliga rättigheter.

Arbets- och anställningsförhållanden

Princip 3: Företagen ombeds att upprätthålla föreningsfrihet och ett faktiskt erkännande av rätten till kollektiva förhandlingar,

Princip 4: avskaffande av alla former av tvångsarbete,

Princip 5: faktiskt avskaffande av barnarbete och

Princip 6: avskaffandet av diskriminering vid anställning och yrkesutövning.

Miljö

Princip 7: Företagen bör stödja försiktighetsprincipen vad gäller miljörisker,

Princip 8: ta initiativ för att främja större miljömässigt ansvarstagande och

Princip 9: uppmuntra utveckling och spridning av miljövänlig teknik.

Anti-korruption

Princip 10: Företagen bör motarbeta alla former av korruption, inklusive utpressning och bestickning.”³⁶

Principerna grundar sig på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, ILO:s grundläggande konventioner om de mänskliga rättigheterna i arbetslivet men också Rio-deklarationen samt FN:s konvention mot korruption.³⁷ Några av dessa konventioner och deklarationer kommer att redovisas senare i uppsatsen.

Princip 5 gällande avskaffande av barnarbete ska inte förväxlas med unga som är sysselsatta eller studenter som arbetar vid sidan av. Barnarbete är en form av exploatering som strider mot de mänskliga rättigheterna.³⁸

2.2.2 OECD:s riktlinjer till multinationella företag

OECD (the Organization for Economic Co-operation and Development), är en samarbetsorganisation för regeringar i de mest utvecklade länderna, vilken bildades redan 1961 då fokus låg på medlemmarnas ekonomi, men har fram till idag utvidgats och behandlar flera ämnen. Organisationen med sina 34 medlemsstater och de länder som valt att ansluta sig har som mission att utge principer för att främja en politik som kommer att förbättra den ekonomiska och sociala välfärden för människor runt om i världen.³⁹

³⁴ Taxell s. 485, Unglobalcompact.org 1.

³⁵ Unglobalcompact.org 2.

³⁶ Regeringen.se 15 (Originaltexten på engelska återfinns bl.a. på unglobalcompact.org 1).

³⁷ Regeringen.se 2.

³⁸ Unglobalcompact.org 3.

³⁹ Oecd.org 1.

1976 skapades en deklaration med riktlinjer för multinationella företag, som innehåller principer och standarder som vägledning för att bedriva en ansvarsfull verksamhet. Eftersom de är just rekommendationer till företag och därmed frivilliga kan inga rättsliga medel genomdrivas om bolagen inte följer riktlinjerna. Sveriges regering uppmanar dock att alla företag följer OECD:s riktlinjer, inom de tre CSR-dimensionerna; social, ekonomisk och ekologisk. På grund av, bland annat, hållbarhetsutvecklingen sedan 1976 har riktlinjerna reviderats vid ett antal tillfällen och den senaste revideringen lanserades i maj 2011. Det formulerades bland annat ett helt nytt kapitel gällande mänskliga rättigheter.⁴⁰ Riktlinjerna kan sammanfattas enligt följande:

Allmän policy: Företag bör rätta sig efter de policyer som finns i de länder de är verksamma i och respektera mänskliga rättigheter. Dessutom bidra till en hållbar utveckling samt de anställdas vidareutbildning.

Informationshantering: Företag bör offentliggöra information om sin verksamhet och sina produkter och tjänster, såväl finansiell som annan.

Arbets- och anställningsförhållanden och relationer mellan arbetsmarknadens parter: Företag ska inte hindra de anställdas rättigheter att ingå i kollektivavtal och ska dessutom samarbeta med alla de anställdas representanter. De ska också försöka anställa lokal personal och om nedläggning är ett faktum informera om detta samt försöka lindra dess negativa konsekvenser. Därutöver motverka barnarbete.

Miljö: Företag ska sträva efter kontinuerlig förbättring och driva sin verksamhet på ett sådant sätt att målet hållbar utveckling kan uppnås.

Korruption: Företag ska inte på något vis kopplas till korruption. Det är därför viktigt att främja en öppenhet och informera anställda om företagets ställningstagande mot mutor. Varken motta, begära, ge, utlova eller erbjuda en otillbörlig fördel i avsikt att bibehålla/ge ett affärskontrakt eller annan otillbörlig fördel.

Konsumentintressen: Företag bör tillhandahålla säkra produkter/ tjänster av bra kvalitet och agera enligt god affärs-, och marknadsföringssed.

Vetenskap och teknik: Företag bör bidra till att utveckla såväl den lokala som nationella innovationsförmågan samt sträva efter att överföra teknik och kunskap till värdlandet.

Konkurrens: Företag bör inte handla på ett sådant sätt att konkurrensen snedvrids.⁴¹

Efter överblickat OECD:s riktlinjer och dess områden, kan det konstateras att alla CSR dimensionerna täcks. Även dessa riktlinjer behandlar, den sociala dimensionen och arbetsvillkor; i del V p. 1c att barnarbete inte ska förekomma vilket de sen kommenterar i art. 51 och 52 där de rekommenderar att multinationella företag bör följa ILO:s 1998 års deklaration, ILO:s konvention nr 182, ILO:s konvention nr 138 och dess tillhörande rekommendation 146, samtliga behandlas i avsnitt 4.

⁴⁰ OECD:s riktlinjer för multinationella företag Del I:1 p1, Regeringen.se 3, Regeringen.se 4.

⁴¹ Riktlinjer för multinationella företag.

OECD har även andra riktlinjer som faller under CSR-ansvaret bland annat riktlinjer för hur man ska testa kemikalier, i syfte att bedöma om de påverkar människors hälsa och miljö, vilka har att göra med hållbar utveckling.⁴²

2.2.3 ISO 26000

The International Organization for Standardization lanserade år 2010, efter fem års förhandlingar med intressenter runtom i världen, en standard för socialt ansvarstagande. Det var inte bara omfattande geografisk representation i arbetsgruppen globalt, den representerade omkring 500 experter inom olika områden såsom regeringar, frivilligorganisationer, näringslivet, konsumentgrupper och fackföreningar. Detta innebär att standarden, ISO 26000, kan sägas grunda sig på internationell konsensus.⁴³

ISO 26 000:s syfte är att ge vägledning om hur företag och organisationer, små som stora, kan arbeta på ett ansvarsfullt vis gentemot samhället genom att agera på ett affärsetiskt och öppet sätt som bidrar till god hälsa och välbefinnande i samhället. Dessa standarder är just vägledning, de uttrycker sig i formen av positiva rekommendationer vilka är frivilliga och därmed kan inga rättsliga medel genomdrivas om en organisation eller ett företag skulle bryta mot standarderna. ISO 26000 finns där för att hjälpa till att klarlägga vad socialt ansvar är och hur företag/organisationer, oavsett bransch, ska kunna omsätta principerna till effektiva åtgärder i praktiken. ISO 26000 delar in socialt ansvarstagande i sju kärnämnen, så kallade ”core subjects”, vilka är: Organisationsstyrning, mänskliga rättigheter, arbetsvillkor, miljö, rättvis verksamhetsutövning, konsumentfrågor samt samhällsengagemang och utveckling. Under varje kärnämne tas det upp ett antal problem. Barnarbete tas dock varken upp som ett kärnämne eller ett av huvudproblemen, trots att vid en första anblick ISO 26000 inte behandlar barnarbete är dock FN:s Global Compact involverade i utvecklingen av ISO 26000 och alla deras tio principer täcks av ISO 26000.⁴⁴

2.2.4 Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy

ILO:s trepartsdeklaration om principer för multinationella företag och socialpolitikens syfte är att uppmuntra de positiva bidrag till CSR-arbetet som multinationella företag kan åstadkomma genom ekonomiska och sociala framsteg men också att minimera och lösa de multinationella företagens svårigheter inom respektive bransch. Även om ändamålet med deklarationen är att den ska främja den sociala och ekonomiska välfärden ligger huvudvikten på arbetsvillkor inom den sociala aspekten och att välfärden främjas genom förbättrad levnadsstandard och tillfredsställande av grundläggande behov, skapande av arbetstillfällen, både direkt och indirekt samt erhållande av grundläggande mänskliga rättigheter, däribland föreningsfrihet, över hela världen.⁴⁵

⁴² Oecd-ilibrary.org.

⁴³ Iso.org 1.

⁴⁴ Iso.org 1, ISO focus+ s.13, 15, Discovering ISO 26000 s. 6.

⁴⁵ MNE deklarationen s. 1, 2.

Trepartsdeklarationen lanserades år 1977 på grund av en ökad globalisering och att det behövdes internationella instrument för att reglera multinationella företags beteende och fastställa deras relationer med värdländerna, främst utvecklingsländerna. De farhågor som multinationella företag mötte då, men än idag, är de arbetsrelaterade och sociala frågorna som medföljer en världsomspännande verksamhet. Dagens reviderade version är från 2006.⁴⁶ Denna betonar vikten av alla socialpolitiska aspekter såsom dess generella principer om att uppnå hållbar utveckling och respekt för de mänskliga rättigheterna på arbetsplatsen (art. 8-12) samt alla arbetsrelaterade aspekter genom att följa ILO:s grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet (art. 13-59). Den har därmed ett omfattande innehåll och riktar sig till en lång rad ekonomiska aktörer såsom regeringar, arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer samt multinationella företag och det är också där deklarationens värde ligger. Uppförandekoden underlättar företagets verksamhet i länder som är olika till sin kultur och lagstiftning och riktar sig därför till multinationella aktörer och kallas även för MNE deklARATIONEN som står för multinationella företags deklARATIONEN.⁴⁷

2.3 Det ekonomiska ansvaret

Ekonomiskt ansvar innebär att företagen ska ta ansvar inför sina aktieägare (eller andra ägare) genom att tjäna så mycket pengar som möjligt och därmed trygga ägarnas finansiella ställning och ge dem avkastning på investerat kapital. Eller med andra ord garantera en varaktig och långsiktig framgång, men även i en vidare mening att företagets alla intressenter får visshet om att företaget är en pålitlig och seriös partner. Kort sagt att företaget är lönsamt för alla intressenter.⁴⁸

Ett mycket omdiskuterat ämne är att hållbarhetsarbetet skulle stå i strid med företagets ekonomiska ansvarstagande, men idag är de flesta ense om att det inte är någon ekonomisk konflikt förenad med att driva verksamheten på ett hållbart sätt. Tvärtom, en förutsättning för framgång är att företag sysslar med ett hållbarhetstänkande och undersökningar av bland annat etablerade ekonomiska akademiker bevisar att det finns samtliga konkurrensfördelar med ett aktivt CSR-arbete.⁴⁹ Detta på grund av att en effektiv och långsiktig verksamhet gynnar företagets varumärke, vilket i slutändan leder till fler lojala kunder, större marknadsandelar samt bättre lönsamhet. Ett solklart exempel illustrerat från den praktiska vardagen är att ekonomisk vinst uppstår direkt när kostnader minskar, genom att använda resurser (oavsett om det är energi, humankapital eller vatten) på ett optimalt sätt. Exempelvis att utveckla maskinerna för att jobba effektivare men mer energisnålt, eller bagaren som fyller plåtarna optimalt med följd att ugnen endast behöver användas tre gånger istället för fyra. Ett sådant tänkande för att uppnå hållbarhet är egentligen inget genis matematiska uträkningar utan endast sunt förnuft.⁵⁰ Det ekonomiska ansvaret har alltid legat i fokus eftersom det var företagets ursprungliga

⁴⁶ MNE deklARATIONEN s. V, 1.

⁴⁷ MNE deklARATIONEN s.3-16 , Eur-lex.europa.eu 2.1.6.1.

⁴⁸ Grankvist s. 15, Cerne s. 12.

⁴⁹ Grankvist s. 29, 38-40

⁵⁰ Grankvist s. 10, 29, Cerne s. 19- 21, 33.

ansvar. Det blev därför också tidigt lagstadgat, mer om de olika reglingarna och deras syften nedan.

2.3.1 Aktiebolagslagen

Den första aktiebolagslagen i Sverige kom redan 1848, men det är nästa förnyelse av ABL, 1895 års ABL som anses vara den första moderna aktiebolagslagen. Regleringarna idag, ABL SFS 2005:551, antogs 2005.⁵¹ Aktiebolagets syfte stadgas i ABL 3 kap. 3 § och är huvudsakligen att generera vinst, detta klarläggs även i prop. 2004/05:85 där det nämns att det finns en rådande diskussion gällande företags sociala ansvar, CSR, bland annat gällande att ta ansvar för de anställdas situation samt verksamhetens miljömässiga effekter, men dessutom frågar om ett etiskt ansvarstagande vid affärer som gäller utvecklingsländer samt jämställdhetsfrågor. Vidare anses det dock att dessa frågor ligger utanför det rent aktiebolagsrättsliga området och således lämnar propositionen inga förslag med omedelbar koppling till företagets samhällsansvar.⁵²

Däremot finns det kompletterande lagstiftning vilken ålägger bolag ansvar och förpliktelser av olika slag gentemot intressenter såsom anställda, kunder och avtalspartners i relation till miljön men det ändrar inte aktiebolagens huvudsyfte att generera vinst.⁵³

2.3.2 OECD:s principer för bolagsstyrning

1999 lanserade OECD principer för bolagsstyrning vilka reviderades 2004. Principerna är inte rättsligt bindande utan avsedda att hjälpa medlems- eller icke medlems-länders regeringar vid utvärdering och förbättring av de rättsliga ramarna och regelverken för bolagsstyrning. Dessutom vägleda och ge förslag till börserna, investerare, företag och andra parter som har en roll i arbetet med att utveckla god bolagsstyrning.⁵⁴

Principerna är uppdelade i sex olika delar. Del IV och VI berör det ekonomiska hållbarhetstänkandet. Del IV behandlar intressenternas roll och föreskriver att ramen för bolagsstyrning ska följa lag och ömsesidiga överenskommelser om intressenters rätt samtidigt som de bör uppmuntra ett aktivt samarbete mellan företag och intressenter för att skapa välbefinnande, arbetstillfällen samt hållbara finansiellt solida företag. Vidare stadgar del VI bolagsstyrelsens skyldigheter, varav en är att bolagsstyrelsen ska följa en hög etisk standard och bland annat följa riktlinjerna för multinationella företag.⁵⁵

⁵¹ Sandström s. 37, 48, Prop. 2004/05:85 s. 197.

⁵² Prop. 2004/05:85 s. 218-220, Taxell s. 483.

⁵³ Taxell s. 483, 484.

⁵⁴ OECD's principles for Corporate Governance s. 2, 3, 11, 13.

⁵⁵ OECD's principles for Corporate Governance s. 21, 24, 46, 47, 58, 60.

2.4 Det miljömässiga ansvaret

Företagens ansvar inom den miljömässiga dimensionen handlar om att driva verksamheten på ett, ur miljösynpunkt, långsiktigt och hållbart sätt. Genom att öka medvetenheten om påverkan på miljön med följd att verksamheten drivs på ett sätt som inte påverkar jorden och dess naturresurser på ett långsiktigt negativt sätt.⁵⁶

Tidigare nämnt att Sverige var det land som tog initiativ till den första miljökonferensen, vilken gick av stapeln i Stockholm och kallas för genombrottet av globalt miljösamarbete och ses som den första milstolpen i FN:s arbete med hållbar utveckling. Än idag ligger miljön högt upp på Sveriges agenda då ett övergripande verksamhetsmål är att vara en ledande förebild för ett miljöanpassat modernt samhälle, byggt på hållbara resurser. En förebild för andra länder eftersom miljön är gränsöverskridande och måste därmed ses i ett internationellt sammanhang och att arbetet för miljöutmaningarna utformas globalt.⁵⁷

2.4.1 Miljöbalken

Efter drygt tio års arbete trädde miljöbalken (MB) i kraft, den 1 januari 1999. Femton av lagarna fanns redan men alla berörda miljöregler samlades ihop och finns nu inom en och samma omfattande balk indelad i sju avdelningar och trettiofyra kapitel. Skandinavisk miljö rätt är tuff jämfört med andra internationella lagsystem, vilket medför att nordiska länders lägsta miljönivå hos företag är hög eftersom de måste nå upp till den lagstadgade standarden.⁵⁸ I MB, SFS 1998:808, 1 kap. 1 § 1 st stadgas miljöbalkens ändamål vilket är att främja hållbar utveckling. På pappret låter detta väldigt bra, som att Sverige är en miljöförebild med tuffa miljöregler vilka har som ändamål att främja hållbar utveckling, men redan samma år som miljöbalken trädde i kraft beslutade regeringen att tillkalla en kommitté för att utvärdera tillämpningen av den nya lagen samt förslag till nödvändiga reformer.⁵⁹

Förutom att företag tar sitt miljömässiga ansvar gentemot samhället genom att följa lagar kan de utforma egna normer och/ eller följa existerande standarder och koder som rör miljön. Världens största organisation som utvecklar frivilliga internationella standarder är The International Standardization of Organization, ISO.⁶⁰

2.4.2 ISO: The International Standardization of Organization

ISO är en organisation som bildades år 1947 för att framställa internationella standarder vilka utvecklas genom globalt samförstånd. De har hittills publicerat mer än 19 500 internationella standarder som täcker de flesta aspekter av teknik och affärer. ISO 26000 som nämndes ovan behandlar socialt ansvarstagande och dess tre underordnande områden. Standarden är en vägledning snarare än specifika krav och därmed ingen certifieringsstandard som många av ISO:s andra standarder. ISO har även inom hållbar

⁵⁶ Grankvist s. 15, Cerne s. 13.

⁵⁷ Se fotnot 5, Regeringen.se 5.

⁵⁸ Steneroth Sillén s. 3, 5, Grankvist s. 42.

⁵⁹ Steneroth Sillén s. 12.

⁶⁰ Iso.org 2.

utveckling tagit fram ett antal standarder som enbart är inriktade på den miljömässiga dimensionen. Av dem kan nämnas ISO 5001 Energy management system, ISO 19011 Quality management system auditing and Environmental management system auditing samt ISO 14000 Environment management. Den sistnämnda är ett samlingsnamn för den så kallade 14000-familjen vilken behandlar olika aspekter av miljöledning.

ISO 14000-familjen ger praktiska hjälpmedel till företag och organisationer som vill påverka miljön genom en ständig förbättring av sin miljöprestanda. ISO 14001 och ISO 14004 fokuserar på miljöledningssystem medan de övriga standarderna i familjen fokuserar på specifika miljöaspekter såsom livscykelanalys, kommunikation och revision.⁶¹

2.4.3 EMAS

EMAS som står för Eco Management And Audit Scheme är EU:s miljölednings- och miljöredovisningsordning vilken skiljer sig från övriga standarder, koder, rekommendationer, principer och riktlinjer som tidigare redovisats i uppsatsen i och med att EMAS är ett varumärke som företagen erhåller först när de uppfyller angivna kriterier. Den är vidare speciell så måtto att det är en EU-förordning och därmed omedelbart bindande för Sverige och resterande EU-länder att anordna en EMAS organisation. Däremot är det frivilligt att delta för företagen vilka heller inte kan straffas för brott om de bryter mot reglerna.⁶²

EMAS går längre än lagar och föreskrifter och är baserat på den ovan nämnda standarden ISO 14001, men går steget längre och erbjuder mer detaljerad information inom miljöutredning, miljöredovisning, kontroll och certifiering samt användning av EMAS-logotyp i marknadsföringssyfte eftersom det är ett konkurrenskraftigt varumärke. Sammanfattningsvis är EMAS ett instrument för företag och organisationer, för att visa omvärlden att de driver en miljöanpassad verksamhet som bygger på hållbarhet.⁶³

2.5 Det sociala ansvaret

Företagens sociala ansvarstagande handlar kort och gott om att driva verksamheten i en regi som kännetecknar en god samhällsmedborgare. Det kan röra sig om allt från att arbetstagarna mår bra till nöjda konsumenter och affärspartners eller att företaget inte kopplas till, och är emot, all korruption samt värnar om alla medborgarna och deras mänskliga rättigheter.⁶⁴ Det sociala ansvaret brukar i sin tur delas upp i tre områden; korruption, mänskliga rättigheter samt arbetsrätt vilka i tur och ordning redovisas nedan.

⁶¹ Iso.org 1, Iso.org 2, Iso.org 3.

⁶² Emas.se 1, Emas.se 2.

⁶³ Emas.se 3, Emas.se 4.

⁶⁴ Grankvist s. 15, Cerne s. 14.

2.5.1 Korruption

Korruption kan te sig på många sätt men en generell definition är att korruption innebär att någon utnyttjar sin ställning för att uppnå otillbörlig fördel för egen eller annans vinning.⁶⁵ För cirka femton år sedan uttalade sig världsbankschefen att korruption står i vägen för utvecklingen i världen och efter mycket forskning på området är dagens uppfattning att korruption försvårar handel, avskräcker investerare och innebär en sämre resursallokering vilket leder till en lägre tillväxt.⁶⁶ Korruption är ett ämne som blivit allt mer uppmärksammat både nationellt och internationellt på senare år vilket har resulterat i att Sverige införde en ny reformerad mutbrottslagstiftning 2012.⁶⁷ Lagstiftningens nya formulering medför att det straffbara området inte kan utläsas direkt ur lagtexten. Det utarbetades därför en tillhörande kod för att fylla ut luckor i lagregleringen och förtydliga den.⁶⁸

2.5.2 Mänskliga rättigheter

Den andra aspekten som omfattas av det sociala ansvaret är företags ansvar att inte bryta mot några mänskliga rättigheter, vilka är knutna till individen.⁶⁹ Varje stat har ansvar för att rättigheterna främjas och skyddas genom bland annat lagstiftning. Förutom lagstiftning på området har ett internationellt samarbete, med FN i ledningen, utvecklats en deklARATION om mänskliga rättigheter som lanserades 1948 efter andra världskriget. Även om företag har ett moraliskt ansvar att följa de mänskliga rättigheterna kan de inte ställas internationellt till svars för kränkningar mot de mänskliga rättigheterna utan enbart stater kan det.⁷⁰

2.5.2.1 FN:s allmänna deklARATION om de mänskliga rättigheterna

Då den allmänna deklARATIONen om de mänskliga rättigheterna utarbetades rådde stor spridning i arbetsgruppen i form av ledamöternas olika juridiska och kulturella bakgrunder samt att de representerade alla regioner i världen. Därmed är deklARATIONen en gemensam standard representerad av- och för samtliga medborgare och nationer.⁷¹ DeklARATIONens inledande artikel stadgar att alla människor är lika i värde och har lika rättigheter vilket sedan stärks i art. 2, att alla har de rättigheter som stadgas i deklARATIONen och ingen skillnad ska göras av något slag.⁷²

I art. 4 stadgas att slaveri och slavhandel ska vara förbjudna i alla former, under denna bestämmelse går även barnarbete i form av slaveri, vilket anses som en av de värsta formerna av barnarbete. Förutom de rättigheter som fastställs i deklARATIONen om mänskliga rättigheter behöver barn skyddas ytterligare ett steg. Därför har det utvecklats

⁶⁵ Transparency-se.org.

⁶⁶ Sandgren 2007-2008 s. 283, Regeringen.se 6.

⁶⁷ Regeringen.se 7, Prop. 2011/12:79 s. 19.

⁶⁸ Prop.2011/12:79 s. 21. Näringslivskoden s. 1-3.

⁶⁹ Regeringen.se 10.

⁷⁰ Regeringen.se 10, Regeringen.se 11.

⁷¹ Ohchr.org, DeklARATION om mänskliga rättigheter s. 1.

⁷² DeklARATION om mänskliga rättigheter art. 1, 2.

en konvention som enbart ser till barnens rättigheter oavsett kultur, ålder, kön eller var barnet befinner sig i världen.⁷³ Eftersom uppsatsen undersöker företagens sociala ansvar gällande barnarbete kommer FN:s barnkonvention att redovisas utförligare i avsnitt 4.1.

2.5.2.2 FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter

Ett av de CSR-regelverk som EU anser att företag bör följa för att utgöra ett gott CSR-arbete är Förenta nationernas vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, som antogs i juni 2011. Principerna gäller för alla stater och deras företag såväl små som stora, multinationella eller nationella och oavsett bransch, geografiskt läge, ägarförhållande samt struktur.⁷⁴

De vägledande principerna är indelade i tre delar där varje del vidare är indelad i grundläggande principer och ansvar i praktiken. Den första delen utgör principer över statens skyldighet att skydda de mänskliga rättigheterna bland annat genom att utfärda effektiva riktlinjer och lagstiftning men även att tydligt förmedla att de förväntar sig att alla företag inom territoriet respekterar de mänskliga rättigheterna i all verksamhet även den verksamhet som sker utomlands. Den andra delen är principer över företags ansvar att respektera de mänskliga rättigheterna och visa att företag har en särskild roll och funktion i samhället. Företagen måste därför respektera de mänskliga rättigheterna och följa de tillämpliga lagar som finns samt följa internationella principer såsom bland annat ILO:s deklaration om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet. Det stadgas dessutom att trots företag har de bästa incitamenten kan de ändå orsaka och bidra till en negativ påverkan på den mänskliga rättigheten och då företag inser det borde de gottgöra kränkningen genom legitima processer. Den tredje och sista delen fastställer principer om möjligheten att få sin sak prövad.⁷⁵

2.5.3 Arbets- och anställningsförhållanden

Problemen rörande arbetsförhållanden är dels sådana som relaterar till kontoret i Sverige dels de arbetsrättsliga problem som rör verksamheten i andra länder. Det kan röra sig om rätten att fritt organisera sig eller rätten att förhandla om sin lön, slavarbete eller barnarbete vilket ligger till fokus i denna uppsats och undersöks noggrannare i kap 3 och 4.⁷⁶ Nedan redovisas internationella etablerade standarder och deklarationer inom anställnings- och arbetstagarförhållanden.

2.5.3.1 ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work

ILO, International Labour Organization, är en trepartsorganisation inom FN vilket betyder att tre parter representeras inom organisationen. De parter som representeras är arbetsgivare, arbetstagare och regeringar. ILO är en internationell arbetstagarorganisation som arbetar med grundläggande arbetsvillkor och har utfärdat en deklaration om

⁷³ Deklaration om mänskliga rättigheter art. 4, Unicef.se 1.

⁷⁴ Ec.europa.eu 1, Rgeringen.se 12, FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter art. 14.

⁷⁵ FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter: Allmänna principer och art. samt dess tillhörande kommentarer till art. 1, 2, 3, 11, 12, 13, 22, 25.

⁷⁶ Regeringen.se 9.

grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet: ILO's Declaration on Fundamental Principles and Rights at work.⁷⁷

Deklarationen antogs år 1998 och förbinder medlemsstater att respektera och främja principerna indelade i fyra kategorier, oavsett om de ratificerat de relevanta konventionerna eller inte. De fyra kategorierna är:

- Föreningsfrihet och ett faktiskt erkännande av rätten till kollektiva förhandlingar
- avskaffande av tvångsarbete,
- avskaffande av barnarbete
- och eliminerande av diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning.

Inom varje kategori har ILO arbetat fram två konventioner som länder kan ratificera. Konventionerna för avskaffande av barnarbete består av konvention 138 om minimiålder och konvention 182 om de värsta formerna av barnarbete.⁷⁸ Båda konventionerna redovisas vidare i avsnitt 4.3.1 och 4.3.2.

2.5.3.2 SA 8000 standard för socialt ansvarstagande

SA8000 standard: 2008 är en global certifieringsstandard för att förbättra de mänskliga rättigheterna på arbetsplatsen. Den lanserades först 1997 av en organisation som år 2000 bytte namn till Social Accountability International, SAI, men utvecklingen av standarden skedde genom en process med många intressenter såsom fackföreningar, frivilligorganisationer, företag och akademiker. Standarden bygger på ILO:s och FN:s konventioner samt nationella lagar och utgör principer inom nio områden, benämnda som element, vilka är: barnarbete, tvångsarbete, hälsa och säkerhet, föreningsfrihet och förhandlingsrätt, diskriminering, disciplinär praxis, arbetstider, löner och ledningssystem.⁷⁹ Barnarbete och dess principiella standarder undersöks i avsnitt 4.4.

2.6 CSR och företag i Sverige

Det ska poängteras att även om företag inte endast kan koncentrera sig på en av CSR:s tre dimensioner eftersom ett samspel mellan de tre dimensionerna måste förekomma, är bredden på CSR oerhört stor och därmed kan företag inte göra allt utan måste rikta in sig på något som går hand i hand med, och skildrar, deras affärsverksamhet.⁸⁰

Regeringen förväntar sig att företag aktivt arbetar med CSR-frågor, men återigen finns det inga rättsliga medel att ta tillväga om någon inte följer normer eller förväntningar. Det är dock inte smärtfritt att bryta mot alla etiska krav som allmänheten och samhället ställer på företagen eftersom de är strängt bevakade av media. Därför är det viktigt att följa med i utvecklingen om vilka förväntningarna på företags agerande är. Att företag och dess ledning lever upp till dessa förväntningar betyder också att de erhåller en så kallad *social*

⁷⁷ Regeringen.se 9.

⁷⁸ Ilo.org 1.

⁷⁹ Commdev.org, Sa-intl.org.

⁸⁰ Nilsson, Windell, Johansson, Östlund, De Geer s. 133, Grankvist s. 16.

license to operate.⁸¹ För att i takt med att fler aktörer, såsom leverantörer, media, branschorganisationer, politiska organisationer, konsumenter med flera, lägger sig i och ställer krav uppstår nya mjuka regler.⁸² Grankvist poängterar vid flera tillfällen att samhällsansvar är en del av verksamheten och en nödvändighet för företags överlevnad samt framgång.⁸³

Företag kan dessutom tjäna konkurrensfördelar genom att vara duktiga och drivande med sitt samhällsansvar. Återigen handlar det om att företag måste balansera de tre ansvarsområdena. För det spelar ingen roll hur mycket ansvar ett företag tar, om de inte tjänar några pengar kan de inte ta ansvar och likadant det omvända. Om företag inte tar ansvar kommer de inte att kunna tjäna pengar eftersom omvärlden förväntar att företag bryr sig. För att uppnå en hållbar affärsmodell krävs det därmed att företag visar att de integrerar samhällsansvar i sin verksamhet. Det gör de bland annat genom att anta och/eller framställa egna uppförandekoder.⁸⁴

Även om det ligger utanför denna uppsats att undersöka om uppförandekoderna efterlevs, kan det ändå nämnas att det är viktigt att företagen lever som de lär. Därför har många företag inrättat avancerade uppföljnings- och rapporteringssystem för att säkerställa att företaget med sina anställda, och även deras leverantörer agerar enligt koderna.⁸⁵

Många företag gör annonserade och/eller oannonserade besök i sina fabriker och hos sina leverantörer för att säkerställa att företagets koder uppfylls. Det är särskilt viktigt vid leverantörer verksamma i lågkostnadsländer, eftersom risken är högre där att de slarvar med arbetsförhållandena.⁸⁶ Såsom barnarbete, som har fått stor publicitet gällande det sociala ansvaret i det internationella leverantörsledet.⁸⁷ I de fall barnarbete upptäcktes var det tidigare vanligt, att företag bröt kontraktet med omedelbar verkan för att lugna media och kunder. Idag rekommenderas det att undvika detta, eftersom det uppstår extrema konsekvenser om en fabrik tvingas lägga ned.⁸⁸ Istället försöker de flesta företag förbättra förhållandena, tillsammans med leverantören. Att bara säga upp ett barn är inte alltid bästa lösningen och SA8000 stadgar att företag ska ha en plan för hur avvecklingen av barnarbete ska ske. I de fall där det krävs att minderåriga arbetar för att familjen ska kunna försörjas, stadgar standarden under vilka förhållande detta får ske.⁸⁹

När svenska företag har varit inblandade i barnarbete har det nästan enbart handlat om lokala underleverantörer eller genom upphandlingar som de svenska företagen inte varit delaktiga i.⁹⁰ Ett sådant fall uppmärksammades för några år sedan. Det gällde H&M och att deras leverantör använde bomull vilken var plockad av barn i Uzbekistan, men H&M:s

⁸¹ Nilsson, Windell, Johansson, Östlund, De Geer s. 16, 133, Regeringen.se 1.

⁸² Nilsson, Windell, Johansson, Östlund, De Geer s. 14.

⁸³ Grankvist s. 11, 12.

⁸⁴ Regeringen.se 1, Grankvist s. 16, Taxell s. 492.

⁸⁵ Grankvist s. 164.

⁸⁶ Grankvist s. 166

⁸⁷ Cerne s. 68.

⁸⁸ Grankvist s. 166, 244.

⁸⁹ Grankvist s. 243, 244, SA8000 1.2, 1.3.

⁹⁰ Cerne s. 68.

ledning ansåg att de satt lugnt i båten eftersom de redan hade definierat att deras ansvar sträckte sig till deras leverantörer och inte deras leverantörers leverantörer eftersom de inte hade någon affärsrelation med dessa. Den svenska restauranggrossisten Martin & Servera har definierat sitt ansvar, i sin uppförandekod, ett steg längre i produktionskedjan nämligen till leverantörens underleverantör.⁹¹ Företagen kan således själva bestämma hur långt i produktionskedjan deras ansvar sträcker sig, men bara för att företag begränsar sitt ansvar från exempelvis en underleverantör på andra sidan jorden betyder inte det att allmänhetens ögon utlokaliserar ansvaret. Globaliseringen har ökat räckvidden av verksamheter och därmed också en ökad sårbarhet hos företagen för händelser som sker långt utanför deras traditionella intressesfär. Ju längre bort från kärnverksamheten en sfär är desto svårare är det för företaget att påverka den.⁹²

Trots att företag inte kan ställas till internationellt svars för kränkningar mot de mänskliga rättigheterna, utan endast stater i sin helhet kan det, har företag enligt regeringen ett moraliskt ansvar att rättigheterna respekteras. Medan EU-kommissionen förväntar sig att alla företag tar sitt sociala ansvar och därmed respekterar de mänskliga rättigheterna i enlighet med FN:s vägledande principer. Dessa principer tillsammans med andra erkända principer och riktlinjer bildar ett förstärkt globalt ramverk för företags samhällsansvar.⁹³

⁹¹ Grankvist s. 178.

⁹² An inspirational guide to implementing the Global Compact s. 5, 7.

⁹³ Regeringen.se 11, KOM(2011) 681: D, 3.2 (s.7).

3. Barnarbete

I detta kapitel redogörs vad barnarbete är samt dess orsaker och dess konsekvenser. Det är av betydelse att företagen, främst de med produktion lokaliserad i andra länder, har kunskap om barnarbete. I fråga om vad som är accepterat kontra icke-accepterat och vad barnarbete har för konsekvenser för barnet och samhället.

Barnarbete är i dagens globaliserade värld ett gränsöverskridande problem, vilket debatteras hett. Det uppskattas, att 211 miljoner barn i åldrarna 5-14 år och ytterligare 141 miljoner i åldrarna 15-17 år, arbetar av någon form. Därför är det viktigt att företag kan urskilja de olika formerna och ha förståelse för att barnarbete i de flesta fall förekommer i botten av produktionskedjan.⁹⁴

3.1 Vad är barnarbete

Barnarbete beskrivs både i artiklar och vetenskapliga arbeten ideligen som ett komplext problem som är svårt att lösa, eftersom politiska, ekonomiska och kulturella skäl har satt stopp för införandet av effektiva åtgärder mot barnarbete. Samma orsaker har även medfört att ingen gemensam definition har stadgats i internationell rätt. Folkkrätten ger därmed ingen klar definition om vad barnarbete innefattar.⁹⁵

Det går ändå att hitta generella definitioner om vad barnarbete är. Enligt art. 1 i barnkonventionen är alla personer under 18 år barn. Det medför emellertid inte att allt arbete som utförs av barn är barnarbete som bör avskaffas. Arbete som inte påverkar barns och ungdomars skolgång, hälsa eller personliga utveckling i en negativ anda, anses allmänt som något positivt. Sådant arbete kan vara att hjälpa sina föräldrar i hemmet, hjälpa till i ett familjeföretag eller att tjäna fickpengar utanför skoltid och under skolloven genom att arbeta. Dessa hälsosamma aktiviteter betraktas som positiva eftersom de bidrar till barns utveckling och till välfärd för barnens familjer genom att det förser barnen med kompetens och erfarenhet samt bidrar till att förbereda dem för att vara produktiva samhällsmedborgare som vuxna.⁹⁶

Det skiljs således på olika former av barn som arbetar. Yttrycket *barnarbete* definieras ofta som det arbete som berövar barns; barndom, möjligheter och värdighet men dessutom det arbete som medför risk för skada för fysisk och mental utveckling. Definitionen hänvisar till arbete som är mentalt, fysiskt, socialt eller moraliskt farligt och

⁹⁴ Child Labour s. 8, Pertile i Nesi, Nogler, Pertile s. 4, 5, Child Labour Platform Report s. 75.

⁹⁵ Pertile, i Nesi, Nogler, Pertile s. 4, 8.

⁹⁶ Child Labour s. 16, 20.

skadligt för barn. Dessutom stör deras skolgång genom att de inte kan gå i skolan, måste lämna skolan i förtid eller att de tvingas kombinera skolgång med arbete på grund av överdrivet långa och tunga arbeten.⁹⁷

3.2 Olika former av barnarbete

Det finns olika former av arbete som utförs av minderåriga, varav vissa är tillåtna medan andra strider mot internationella regleringar. Enligt ovan kan arbete inom familjen vara tillåtet, till och med givande för barnet och dess familj. Det kan handla om att bidra inom hushållet genom exempelvis matlagning och passa småsyskon, men om detta arbete skulle vara alltför betungande och tidskrävande med följd att det hindrar barnet att gå i skolan och att hinna leka anses det som skadligt och bör därmed avskaffas. Det kan därför innebära stor fysisk påfrestning hos barn, även då barn arbetar på jordbruk där de dagligen utsätts för farliga maskiner och giftiga bekämpningsmedel, trots att det bara sker inom hemmet på familjegården. Här är ett exempel att det inte går att kategorisera att allt arbete inom familjen är acceptabelt kontra inte acceptabelt.⁹⁸ Här utöver kan nämnas arbetsformen hemhjälp vilken sker i andras hem.⁹⁹

En form av barnarbete, som de flesta tänker på när de hör termen barnarbete, är fabriksarbete i smutsiga och farliga lokaler under omänskliga förhållanden. Sådana förhållanden kan ibland betecknas som slaveri. Industriarbete sker främst i utvecklingsländer såsom Indien, Nepal, Pakistan samt Brasilien.¹⁰⁰

En annan form av barnarbete som många också associerar till benämningen barnarbete är det arbete de träffat på när de varit ute och rest. Det kan ge sig i uttryck som att barn erbjudit skopputsning, massage, fotvård, manikyr eller erbjudit att sälja något. Denna typ av arbete som sker på gatan är en typisk form av informellt barnarbete, bland annat eftersom det är enkelt tillträde till dessa arbeten och det finns många arbeten då idérikedomen samt resurstillgången är stor. Den informella sektorns verksamhet vilken bland annat även inkluderar arbete inom familjen och hemhjälp är mer osäker och genererar mindre intäkter än den formella sektorn. I utvecklingsländer är det dock relativt få som arbetar i den formella sektorn, vilken har begränsat inträde på marknaden eftersom den är beroende av externa resurser och dessutom företagsägt, oftast av utländska företag, och det behövs här även formella färdigheter för att få arbete. På dessa punkter skiljer det sig alltså mellan den informella och formella sektorn. Tills för inte så längesedan tenderade många forskare inom ämnet, framförallt i de utvecklade länderna, att bara studera och skriva om barnarbete vilket huvudsakligen skedde i den formella sektorn med så kallade riktiga arbeten, där barn var arbetstagare med arbetsgivare,¹⁰¹ men att det inte bara är den formen som räknas som *barnarbete* utan det rymmer mycket mer och dessa former får inte förglömmas.

⁹⁷ Child Labour s. 16.

⁹⁸ Unicef.se 2, Child Labour s. 19, 81.

⁹⁹ Unicef.se 2.

¹⁰⁰ Unicef.se 2.

¹⁰¹ Unicef.se 2, Child Labour s. 23, 24.

Förutom dessa former av barnarbete existerar det *de värsta formerna av barnarbete*, som redovisas i avsnitt 4.4, vilka alltid är förbjudna för alla minderåriga enligt konvention nr 182 och bör därför alltid avskaffas.¹⁰²

3.3 Konsekvenser av att barn arbetar

Mycket kritik har riktats mot instrument för att bekämpa barnarbete, bland annat att de är för västorienterade och bara grundade efter deras synsätt. Eftersom det finns spridda meningar runt om i världen, om synen på minderåriga som arbetar på grund av olika politiska uppfattningar, religion och levnadssätt. Är det västvärlden som är arrogant, vilken tycker att dess synsätt är rätt och att de som tycker annorlunda har fel, eller finns det en bakomliggande orsak till varför de i väst har den syn de har?

Västvärlden har generellt en snävare syn på vad som är acceptabelt i förhållande till vilka aktiviteter som inte bör utövas av barn. På grund av de konsekvenser som det medför då barn utövar för tungt arbete. De kan exempelvis drabbas av smärtor i bröstorg, muskler, mage och huvud men även drabbas av yrsel, infektioner i andningsorgan, diarré och mask. Vissa arbeten hos barn kan resultera i livslånga skador men även dödsfall i många fall med orsaker såsom bristande arbetsskydd, olycksfall, för kort dygnsvila, tunga lyft samt onaturliga arbetsställningar. Barnarbete vållar inte bara fysiska skador utan kan dessutom medföra psykiska följder i form av depressioner eller psykiska trauman.¹⁰³

De barn som av olika orsaker tvingas arbeta berövas sin barndom. Dessutom är det många barn som arbetar så mycket att de varken har tid eller ork att gå i skolan. Detta i sin tur medför att analfabetism och fattigdom överförs till nya generationer. Ekonomisk forskning har dessutom bekräftat, med empiriska bevis, att både tvångsarbete och barnarbete är orsaker till fattigdom och dessutom stora hinder för ekonomisk utveckling. Det är således inte bara de barn som utövar barnarbete som drabbas och inte utvecklas till en självständig individ utan hela samhället som är uppbyggt kring det drabbas också i sina visioner och framsteg i utvecklingen.¹⁰⁴

Trots olika syn på barnarbete kan det inte tänkas att någon förälder vill sina barn illa, men barnarbete i sina mest extrema former kan innebära att barn blir separerade från sina familjer, blir slavar och/ eller utlämnas att klara sig själva på gatorna i storstäderna och detta, tyvärr mer ofta än sällan, i en mycket tidig ålder.¹⁰⁵ Varför detta sker och vad som är de bakomliggande orsakerna undersöks i avsnittet nedan.

3.4 Varför barn arbetar

Ingen ensam faktor kan förklara varför barnarbete sker då problemet även har en flerdimensionell karaktär med avseende på de orsaker som ligger bakom. Men fattigdom är ändå allmänt erkänd som en huvudorsak till barnarbete tillsammans med andra ekonomiska faktorer. Fattigdom är ett begrepp som täcker många typer av bakomliggande

¹⁰² Konvention nr 182 art. 1-3.

¹⁰³ Unicef.se 2.

¹⁰⁴ Unicef.se 2, Fundamental principles and rights at work: from commitment to action s. 8.

¹⁰⁵ Child Labour s. 16.

faktorer. Dels är det behovet av extra familjeinkomst där barnet/barnen måste hjälpa till med försörjningen för att överleva för dagen genom att tillfredsställa de basala behoven. Eller beträffande låginkomstländer som har mer barnarbete enligt två stora orsaker. För det första har fattiga länder fler hushåll som lever i extrem fattigdom, vilket kan leda till dilemmat ovan men också att det framhäver ett socialt och ekonomiskt mönster som leder till mer barnarbete. För det andra är det dessutom brist på utbildade lärare och skolmaterial, vilket medför brister i undervisningen eller ännu värre avsaknad av skolor och lärare. Detta i sin tur kan leda till att barn exploateras eftersom barn som inte går i skolan löper större risk för exploatering. Dessutom kan bristen på skolgång och utbildning leda till mer barnarbete i och med att det krävs en utbildning för att erhålla ett gediget arbete.¹⁰⁶

Det finns dessutom fler familjerelaterade faktorer bland annat svåra familjesituationer där ena föräldern är ensamstående, en eller båda av föräldrarna lider av arbetsförmåga eller av sjukdom, men dödsfall i familjen kan också tvinga barn att börja hjälpa till med försörjningen. Eller ännu värre att de är föräldralösa med följd att de helt själva får stå för försörjningen, antingen över bara sig själv eller dessutom för syskon. Det kan även bero på en dysfunktionell familj i form av alkohol- eller drogproblem. Dåliga familjevärderingar eller en familj som inte stöder eller skyddar barnet i fråga, men även orsaker såsom dålig kompetensnivå hos en förälder. Andra familjerelaterade orsaker, men som påverkar familjen utifrån och därför sannolikt påverkar många familjer samtidigt är att familjer kan tillhöra en minoritetsbefolkning antingen etniskt baserat på ras, vilka lider av social utestängning, men också påfrestningar utifrån såsom ekonomisk kris eller en politisk- samt social omvandling. Effekterna av sjukdom behöver inte bara visa sig inom familjen, om det är en sjukdom såsom hiv/aids kan det drabba hela områden och samhällen. Det är, som exempel, ett enormt problem i Afrika där omkring 23 miljoner lider av hiv och aids.¹⁰⁷

Fattigdom i samhällen är dels ett skäl till varför barnarbete sker men även att somliga samhällen har sociala mönster i form av kulturella värderingar, traditioner och förväntningar om att barnarbete är naturligt och det rätta sättet för att förbereda och leda barnet in i vuxenvärlden, för att bli en självständig, vuxen, individ. Allra först gällande orsaker nämndes att skäl till varför barnarbete existerar är multidimensionellt, listan av orsaker är således lång men det kan förutom nämnda orsaker även bero på; överbefolkning, urbanisering, krig och starka referensgrupper med yttre påverkan gällande materiella värderingar samt önskan om mer i vetskap om att andra har så mycket mer.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Pertile, i Nesi, Nogler, Pertile s. 5, Child Labour s. 84, 102, Unicef.se 2.

¹⁰⁷ Child Labour s. 80, 87- 91, Unicef.se 2.

¹⁰⁸ Child Labour s. 81, 83, 84, Unicef.se 2.

4. Regleringar avseende barnarbete

I detta kapitel undersöks de regleringar i form av lagar, konventioner, rekommendationer och standarder som reglerar barnarbete.

4.1 FN:s barnkonvention

United Nations Convention on the Rights of the Child, UNCRC, och FN:s konvention om barnets rättigheter på svenska, men oftast benämnd som barnkonventionen antogs i slutet av 1989 och trädde i kraft i september 1990. Fram till idag har 140 länder anslutit sig till konventionen vilken är internationellt rättsligt bindande. Ytterligare 53 länder har accepterat den men än idag inte signerat den vilket betyder att konventionen inte är ett rättsligt bindande instrument för de länderna. Trots att inte alla länder har ratificerat barnkonventionen är den ändå ett universellt instrument. De länder som däremot har ratificerat den måste regelbundet lämna rapporter angående sina insatser för att förverkliga konventionen, eftersom konventionen ställer både juridiska och politiska krav på beslutsfattare i respektive länder. UNICEF:s roll i Sverige är att kämpa för att reglerna följs vilket stadgas i barnkonvention art. 45.¹⁰⁹

Barnkonventionen, består av 54 artiklar, vilka omfattar barns alla mänskliga rättigheter och stadgar i art. 1 att alla personer under 18 år är barn. UNCRC är det första FN traktat som tog upp barnarbete på ett omfattande sätt. Art. 32 är den huvudsakliga artikeln gällande barnarbete och stadgar följande:

”Artikel 32

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och mot att utföra arbete som kan vara skadligt eller hindra barnets utbildning eller äventyra barnets hälsa eller fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling.

2. Konventionsstaterna skall vidta lagstiftningsadministrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i upplysningssyfte för att säkerställa genomförandet av denna artikel. För detta ändamål och med beaktande av tillämpliga bestämmelser i andra internationella instrument skall konventionsstaterna särskilt

(a) fastställa en minimiålder eller minimiåldrar som minderåriga skall ha uppnått för tillträde till arbete;

(b) föreskriva en lämplig reglering av arbetstid och arbetsvillkor;

(c) föreskriva lämpliga straff eller andra påföljder i syfte att säkerställa ett effektivt genomförande av denna artikel.”¹¹⁰

Artikeln fastställer att alla medlemsländer ska skydda barnet och dess rätt mot ekonomiskt utnyttjande och därmed att utföra arbete. Konventionsstaterna måste enligt artikeln ovan dessutom se till att åtgärder verkställs i form av lagstiftnings- och

¹⁰⁹ FN:s barnkonvention s. 4 Förord, Treaties.un.org.

¹¹⁰ FN:s barnkonvention art. 32.

administrativa åtgärder, för att artikeln ska kunna förverkligas i landet i fråga. De åtgärder som huvudsakligen ska vidtas är att fastställa en minimiålder för att få arbeta, reglera arbetsvillkor och arbetstid för minderåriga samt påföljder om artikeln via lag inte följs i landet.

Art. 34 och 35 behandlar de värsta formerna av barnarbete och finns till för att skydda barn mot former av sexuellt utnyttjande såsom prostitution och pornografi samt förhindrande av handel med barn. Vidare i art. 38 stadgas att inga barn ska användas till soldater, vilket är ännu en form av de värsta formerna av barnarbete.

Förutom art. 32 och de ovan nämnda artiklarna som är direkt kopplade till barnarbete finns det andra artiklar i konventionen som är intressanta ur ett perspektiv om barnarbete som politiker och lagstiftare bör tänka på de då reglerar ämnet. Exempelvis bör art. 28 beaktas som innebär att barn har rätt till utbildning, art. 36 som stadgar att staterna ska skydda barn mot alla former av utnyttjande exempelvis arbete, art. 19 skydd mot övergrepp, art. 31 om rätten till vila och fritid, art. 6 om rätt till liv, överlevnad och utveckling, art. 27 om levnadsstandard samt art. 3 som är en grundläggande princip i konventionen om att barnets bästa ska komma i främsta rummet.

Art. 41 stadgar även att konventionen inte ska inverka på regler vilka sträcker sig längre än konventionen i fråga om att förverkliga barnets rättigheter, som kan finnas i en konventionsstats lagstiftning eller för den staten gällande internationell rätt. I praktiken i Sverige svensk lagstiftning eller exempelvis EU-rätt. Det fastställs även i konventionen hur länderna ska göra för att följa konventionen, hur implementering sker, art. 43-45, respektive hur ratificering sker, art. 46-54.

Förutom de 54 artiklarna tillkom två tilläggsprotokoll, vilka FN:s generalförsamling antog i maj 2000. Dessa upprättades för att förstärka åtagandena i barnkonventionen och protokollen är så kallade fakultativa protokoll, vilket betyder att redan anslutna stater får ta ställning till om de vill ansluta sig till protokollen eller ej. Det första behandlar området gällande barns rättigheter och barns inblandning i väpnade konflikter. Där fastslås att åldersgränsen höjs från 15 år till 18 år för att delta i fientligheter samt för att bli obligatoriskt rekryterad till staters väpnade styrkor. Däremot höjs åldern endast till 16 år för frivillig rekrytering. Det andra fakultativa protokollet är angående handel med barn, barnprostitution samt barnpornografi. De båda protokollen finns till för att komplettera barnkonventionen med detaljerade protokoll för att fastställa innebörden av vissa artiklar, vilka är besläktade med barnarbete. Alla konventionsstater har inte ratificerat protokollen men Sverige har ratificerat båda protokollen vid två olika tillfällen. De är därmed juridiskt bindande för Sverige eftersom ett protokoll har samma juridiska status som en konvention.¹¹¹

När en internationell överenskommelse exempelvis en konvention eller ett protokoll blir juridiskt bindande för staterna genom ratificering finns det olika konsekvenser och effekter för olika länder beroende på landets rättssystem.¹¹² För länder med ett monistiskt rättssystem får internationella överenskommelser direkt verkan på så sätt att de får samma

¹¹¹ Regeringen.se 13, Unicef.se 1, Rgeringen.se 14.

¹¹² Unicef.se 1.

status som de nationella lagarna. Däremot i länder med ett dualistiskt system, det vill säga ett tvåstegssystem, där staten först godkänner och antar konventionen för att sedan ha ett riksdagsbeslut om ändring av de nationella lagarna.¹¹³ Ändringarna kan antingen ske via transformering, genom att det stiftas en ny lag med de nya antagna bestämmelserna eller via inkorporering vilket innebär att en lag antas som konventionen i sin helhet och konventionens status blir samma som nationell lag.¹¹⁴

Sverige tillhör de länder med ett dualistiskt system och har efter ratificeringen av barnkonventionen transformerat den genom att anpassa och ändra våra lagar. Även om barnkonventionen är juridiskt bindande gäller den inte som svensk lag och kan därmed inte heller åberopas av domstolar och myndigheter. Det är endast de lagar som ändrats och anpassats för att följa konventionens bestämmelser som kan åberopas.¹¹⁵ Sveriges transformering av barnkonventionen om barnarbete återfinns bland annat i arbetsmiljölagens (SFS 1977:1160) kap 5 om minderåriga.

4.2 Arbetsmiljölagen 5 kap. 1-5 §§

I arbetsmiljölagen (AML SFS 1977:1160) och dess femte kapitel behandlas minderåriga och relationen till arbete. Där det i 1 § stadgas att minderårig är den som inte fyllt 18 år. Vidare i kapitlets 2 § stadgas regler för en minderårig som arbetar, 1 st avser att en minderårig inte får vara arbetstagare eller anlitas förrän det kalenderår personen i fråga fyller 16 år och att denne fullgjort sin skolplikt. 2 st anger dock ett undantag, att en person som fyllt 13 år får anlitas för lättare arbete vilket inte kan skada på den minderårigas hälsa, utveckling eller skolgång. I 3 st utvidgas lagen ytterligare och stadgar att undantag finns för minderåriga som inte fyllt 13 år, men undantaget får endast avse mycket lätt arbete och ska vara av sådant slag att synnerliga och betydande tillämpningsproblem skulle uppkomma om inte undantag medges.

Härutöver stadgas det bland annat att en minderårig inte får utföra arbete som medför risk för olycksfall eller överansträngning, eller annan påverkan som medför skada på hälsa eller utveckling hos den minderåriga, vilket stadgas i 5 kap. 3 § AML. Kapitlet avslutas med att fastställa, i 5 kap. 5 § AML, att det finns föreskrifter om arbetstidens längd samt förläggning i de fall då minderåriga anställs eller utför arbete.

4.3 Konventioner avseende barnarbete

Det finns ytterligare juridiska instrument som stater kan ratificera för att skydda barn från barnarbete och det är två konventioner från FN-organet ILO om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete, konvention 182 och om instiftande av en minimiålder för tillträde till arbete, konvention 138. Denna konvention behandlas nedan och den förstnämnda behandlas i avsnitt 4.3.2. Sverige har ratificerat båda konventionerna och därmed finns motsvarande bestämmelser i svensk lagstiftning. Konventionerna ses dock som så grundläggande och fundamentala att alla

¹¹³ Unicef.se 1.

¹¹⁴ Unicef.se 1, Hatzidaki-Dahlström s. 15.

¹¹⁵ Unicef.se 1.

medlemsstater för ILO:s deklaration om fundamentala rättigheter på arbetsplatsen bör respektera, främja och realisera principerna som stadgas i konventionerna, även om de inte ratificerat dem.¹¹⁶

4.3.1 ILO:s konvention, nr 138, om minimiålder för tillträde till arbete

Konvention 138 antogs 1973 och trädde i kraft i juni 1976. Idag har 165 länder ratificerat konventionen, den är därmed lika accepterad globalt såsom FN:s barnkonvention. Det kan nämnas att länder som bland annat inte har ratificerat konventionen vilka ofta kopplas till barnarbete är Bangladesh och Indien. Däremot har Kina ratificerat konventionen,¹¹⁷ ett stort land som också förknippas med barnarbete.

Konventionen om minimiålder, 1973 bygger på tio äldre konventioner som angav minimiålder för olika branscher, den nya konventionen upprättades för att få till stånd ett allmänt instrument i frågan och dess syfte var att åstadkomma ett fullständigt avskaffande av barnarbete.¹¹⁸ Detta uttrycks i konventionens första artikel:

”Varje medlemsstat, för vilken denna konvention gäller, förbinder sig att inom sitt eget land fullfölja en politik som syftar till att säkerställa ett effektivt avskaffande av barnarbete och att successivt höja minimiåldern för tillträde till anställning eller arbete till en nivå som gör det möjligt för ungdomar att uppnå full fysisk och psykisk utveckling”¹¹⁹

Vidare i konventionen stadgas det, i art. 2, att medlemsländerna måste införa en minimiålder för arbete där åldern ej får understiga åldern för avslutad obligatorisk skolgång, dock inte lägre än 15 år. Stycket efter utgör likväl ett undantag för utvecklingsländer som till en början får fastställa 14 år som minimiålder. Härutöver stipuleras det även att undantag finns vilka stadgas i art. 4-8. I art. 5 stadgas mer ingående bestämmelser gällande undantag för medlemsstater vilkas näringsliv och administrativa system är otillräckligt utvecklade. Art. 7 fastställer att lättare arbete får ske, om det inte påverkar skolgången, utbildningen eller hälsan negativt, vid en ålder av 13-15 år och i precis nämnda utvecklingsländer redan vid 12-14 år. Däremot finns det ingen åldersgräns för arbete vid artistuppträdanden enligt art. 8, men att tillstånd måste beviljas och särskilda arbetsvillkor måste tas hänsyn till. Förutom undantagen är art. 3 intressant. Artikeln stadgar att arbete som medför risk för ungdomens hälsa inte får utföras förrän 18 års ålder och vilka arbeten detta gäller regleras av nationell lagstiftning eller berörd myndighet.

Konventionen fastställer en generell ålder på 15 år, men viss flexibilitet och undantag finns för yngre och för riskfyllt arbete en högre gräns på 18 år. Nedan följer en tabell som sammanfattar konventionens olika åldersgränser och regler.

¹¹⁶ Konvention 138 s. 1, Ilo.org 3, Ilo.org 4.

¹¹⁷ Konvention 138 s. 1, Ilo.org 3, Ilo.org 6.

¹¹⁸ Konvention 138 s. 2.

¹¹⁹ Konvention 138 art. 1.

	Minimiålder för tillträde till arbete.	Möjliga undantag för utvecklings- länder
Riskfyllt arbete: Allt arbete som sannolikt kommer att äventyra barns fysiska, mentala eller moraliska hälsa, säkerhet eller moral bör inte utövas av någon under 18 år.	18 (16 under strikta förhållanden)	18 (16 under strikta förhållanden)
Grundläggande minimiålder: Minimiåldern för arbete bör inte vara lägre än åldern för avslutande skolplikt, som i allmänhet är 15 år.	15	14
Lättare arbete: Barn i åldrarna 13-15 år kan utföra lättare arbete, så länge det inte hotar deras hälsa och säkerhet, eller hindrar deras undervisning eller yrkesinriktning och utbildning.	13-15	12-14

Tabellen är inspirerad från ILO ¹²⁰

Konventionen är sträng i så måtto att det gäller allt arbete, då det stadgas ”tillträde till anställning eller arbete” ¹²¹ vilket inkluderar allt arbete, således även arbete utan arbetsgivare, arbete i hemmet eller på familjens jordbruk. Den är dessutom sträng genom att den förbjuder (i princip) all sorts ekonomisk aktivitet av barn oavsett syfte eller arbetsförhållanden.

Att konventionen är sträng kan möjligtvis låta positivt men konventionen har även fått en del kritik. Bland annat att den är för västorierad eftersom den utgår från en västerländsk standard och dess förutsättningar. ¹²² Att den förutom det är för åldersfixerad och därmed ser allt svart eller vitt och inte tar hänsyn till olika situationer och att barns hälsa blir starkare genom att utesluta dem från allt arbete. Dessutom ses det viktigaste nationella vapnet för att avskaffa barnarbete enligt art. 1 som att staterna höjer minimiåldern och förlitar sig på att staterna kommer höja minimiåldern och att det således även kommer att ske i praktiken. Trots en väl genomarbetad konvention från ILO:s sida blev inte ratificeringen som de hade tänkt, då endast 46 länder hade ratificerat den fram till 1998. Därefter ökade ratificeringen vilket delvis berodde på antagningen av ILO:s nya konvention om barnarbete: Konvention 182 om förbud mot och om omedelbara åtgärder för avskaffande av de värsta formerna av barnarbete, ¹²³ vilken behandlas i avsnittet nedan.

Samtidigt som konvention nr 138, trädde även en tillhörande rekommendation i kraft. Rekommendation nr 146 om minimiålder för tillträde till arbete, som finns till för de länder som antagit konventionen och som vill fastställa ytterligare politik för att främja

¹²⁰ Ilo.org 4.

¹²¹ Konvention 138 art. 1.

¹²² Borzaga, Matteo, i Nesi, Nogler, Pertile s. 40, 53, 54.

¹²³ Borzaga, Matteo, i Nesi, Nogler, Pertile s. 3, 40, 53, 54.

avskaffandet av barnarbete. Rekommendationen, kompletterar konvention nr 138, och är indelad i fem delar och innehåller förslag inom nationell policy, minimiålder, riskfylld anställning eller arbete, anställningsvillkor samt verkställighet.¹²⁴

4.3.2 ILO:s konvention nr 182, om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete

På internationella arbetstagarorganisationens generella konferens i juni 1999 ansåg de att det fanns ett behov av ett nytt instrument för att bekämpa barnarbete, ett instrument med högsta prioritering för nationella och internationella åtgärder. Det antogs därför en konvention för att förbjuda och avskaffa de värsta formerna av barnarbete. Konvention nr 182, om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete, kompletterar rekommendation nr 146- och konvention nr 138, om minimiålder för tillträde till arbete. Denna konvention med tillhörande rekommendation fortsatte ändå att vara grundläggande instrument i fråga om barnarbete.¹²⁵

Konventionen har till syfte att först och främst koncentrera ansträngningarna på att avskaffa de värsta formerna av barnarbete. Konventionens huvudpunkter är att medlemsländerna ska vidta omedelbara och effektiva åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete vilket stadgas i art. 1 och övervaka att reglerna följs enligt art. 5. Genomförandet av åtgärderna och reglerna ska ske i ett samarbete mellan myndigheterna och parterna på arbetsmarknaden, vilket fastställs i art. 6. Vidare i art. 7 stadgas det att medlemslandet måste agera effektivt för att hejda att barn sysselsätts med de värsta formerna av barnarbete, och om det skett tillhandahålla hjälp för att avlägsna barnet från arbetet samt hjälpa barnet i fråga med rehabilitering och anpassning i samhället. Artikel 8 stadgar även att samhället ska tillgodose tillgång till kostnadsfri grundskola och där så är möjligt tillgodose yrkesutbildning för de barn som avlägsnats från de värsta formerna av barnarbete, dessutom ska samhället identifiera och söka upp särskilt utsatta barn, vilka löper extra stor risk. Slutligen fastställer artikeln att flickors speciella situation, om att bli utnyttjade sexuellt, ska uppmärksammas. Konventionen stadgar även mer generell att medlemsstaterna måste hjälpa varandra för att konventionen ska verka med full kraft. Därför behövs ett utvidgat internationellt samarbete med stöd för social och ekonomisk utveckling, fattigdomsbekämpning som alla är delaktiga orsaker till att barnarbete förekommer.¹²⁶ Detta bekräftar, än en gång, teorin om att de tre CSR- dimensionerna hänger samman och är djupt integrerade.

Förutom ovan beskrivna huvudpunkter och centrala artiklar är art. 3 grundläggande i konventionen eftersom den formulerar vad som omfattas inom ”de värsta formerna av barnarbete” vilket enligt art. 2 ingen individ under 18 år får sysselsättas med.

”Artikel 3

I denna konvention omfattar uttrycket ”de värsta formerna av barnarbete”

¹²⁴ Rekommendation nr 146 s. 1.

¹²⁵ Konvention nr 182 s. 2, 3.

¹²⁶ Konvention 182, Mänskliga rättigheter i arbetslivet s. 24.

- a. Alla former av slaveri och med slaveri jämförbara bruk och sedvänjor, såsom handel med barn, trældom för skuld, livegenskap och tvångsarbete, inklusive rekrytering med våld eller tvång av barn för utnyttjande i väpnade konflikter,
- b. Utnyttjande, rekrytering och utbudande av barn för prostitution, produktion av pornografiska framställningar eller pornografiska framträdanden,
- c. Utnyttjande, rekrytering och utbudande av barn för olaglig verksamhet, särskilt för framställning av och handel med narkotiska preparat som de definieras i relevanta internationella företag,
- d. Arbete som genom sin natur eller de omständigheter under vilka det utförs kan skada barns hälsa, säkerhet eller moral.¹²⁷

De värsta formerna av barnarbete är följaktligen, enligt punkt a, alla former av slaveri eller liknande förfarande vilket omfattar trafikering av barn, skuldslaveri samt tvångsarbete inklusive att tigga och vara soldat i krig. Punkt b fastställer former såsom prostitution och pornografi medan punkt c fastställer att barn inte får vara sysselsatta med någon olaglig verksamhet, särskilt inte framställning av- och handel med droger. Slutligen i punkt d, för att gardera sådant som fallit utanför punkterna a-c, stadgar konventionen att allt arbete som utförs av barn och kan skada dess hälsa, säkerhet och moral ska även inkluderas som en form av de värsta formerna av barnarbete.¹²⁸

Statistiken visar tydligt att barnarbete är ett problem av enorma globala proportioner. Efter att ILO och FN utvecklat konvention nr 138 och barnkonventionen var nästa steg att försöka uppgradera och förstärka instrumenten för att bekämpa barnarbete konvention nr 182. Konventionerna ska således ses som en komplettering till varandra och inte ersätta varandra. Dock har konvention 182 bidragit till att prioritering och fokus ligger på att eliminera de värsta formerna av barnarbete utan att förlora det långsiktiga målet om att effektivt avskaffa allt barnarbete.¹²⁹

Det har inte uppstått lika mycket kritik mot denna konvention som mot konvention nr 138 och FN:s barnkonvention. Kritik som har uppkommit är bland annat att artikel 3 d är vag och inte lika snäv och specifik i sin mening som resten av konventionen, trots hänvisning ger artikeln stort andrum för de nationella lagstiftarna. Utformningen av 3 d är emellertid resultatet av en kompromiss. Att konventionen skapar prioriteringar genom att peka ut de fyra värsta formerna av barnarbete medför oundvikligen att de resterande formerna rangordnas som icke- prioriterande och inte lika aktuella att avskaffa, är annan kritik.¹³⁰

Konventionen trädde i kraft år 2000 och har fram tills idag 174 ratificerande medlemsstater. Det lanserades även en tillhörande rekommendation till denna konvention med riktlinjer och vägledningen för de länder som ratificerat konventionen. Rekommendation nr 190 om de värsta formerna av barnarbete, men denna är inte bindande för medlemsstaterna.¹³¹

¹²⁷ Konvention 182 art. 3.

¹²⁸ Konvention 182 art. 3, Mänskliga rättigheter i arbetslivet s. 24.

¹²⁹ Borzaga i Nesi, Nogler, Pertile s. 64, Ilo.org 4.

¹³⁰ Borzaga i Nesi, Nogler, Pertile s. 3, Beqiraj i Nesi, Nogler, Pertile s. 181-183, 190.

¹³¹ Ilo.org 5.

4.4 SA8000 Child Labour

Standarden SA8000 bygger bland annat på konvention 138- och rekommendation nr 146 om minimiålder för tillträde till arbete, konvention 182- och rekommendation nr 190 om avskaffande av de värsta formerna av barnarbete samt FN:s barnkonvention. Det är en global certifieringsstandard, som företag frivilligt kan ansluta sig till, vilken reglerar ett antal arbetsförhållanden inom den sociala dimensionen för mänskliga rättigheter och nationell arbetsrätt. Standarden finns till för att stärka och skydda all personal inom ett företags omfattning av kontroll och inflytande vilket inkluderar de som producerar tjänster eller varor till företaget oavsett om de anlitas av företaget självt eller av deras leverantörer, underleverantörer eller om det sker via hemarbete. Detta stadgas i standardens del I om syfte och omfattning av standarden.¹³²

Vidare i del II fastställs de normerande elementen och deras tolkning. Att företag ska följa nationella och andra tillämpliga lagar, rådande branschstandarder, andra krav som företag berörs av, denna standard samt respektera principerna i ett tjugotal instrument bland annat ILO:s berörande konventioner och rekommendationer och FN:s barnkonvention. I de fall där olika regleringar och standarder behandlar samma fråga ska bestämmelsen som är mest gynnsam för arbetstagaren tillämpas.¹³³

Del III utgörs av definitioner av olika relevanta begrepp såsom termen företag (company) vilket är helheten av en organisation. Denna ansvarar också för kraven i standarden och personalen (personnel) vilket är ett annat begrepp som definieras, det är alla personer som är anställda och kontrakterade av ett företag. Det inkluderar även hela ledningen. Det görs även skillnad på vad som menas med arbetstagare (worker) vilka är all personal förutom ledningen. Standarden fastställer även vidare vad som här menas med leverantör respektive underleverantör. En leverantör (supplier) är en organisation som ger företaget varor och/eller tjänster vilka används för bolagets produktion av dess varor och/ eller tjänster. Medan en underleverantör (sub-supplier) är en företagsenhet i leverantörskedjan som direkt eller indirekt ger varor och/eller tjänster till leverantören eller leverantören och företaget. Det benämns även i kraven om intresserad part (interested party) vilket är en person eller grupp som berörs av företaget och dess sociala prestationer. I definitionslistan fastställs även de begrepp som är direkt kopplade till barnarbete: begrepp av barn (child) vilket är alla personer under 15 år om inte minimiåldern för att jobba eller åldern för slutförd obligatorisk skolgång är nationellt lagstadgad till högre. I dessa fall ska den högre åldern tillämpas. De särskiljer på barn och vad som syftas på med ung arbetstagare (young worker), en person som är över åldern för vad de definierar som barn, 15 år, men under 18 år. Följaktligen fastställs det att barnarbete (child labour) är, allt arbete vilket utförs av ett barn yngre än standardens definition av ett barn, 15 år med undantag för de åldrar som stadgas i ILO:s rekommendation nr 146 om minimiålder för tillträde till arbete. Det syftas här till de undantag för u-länder om en lägre minimiålder på 14 år under en utvecklingsperiod samt lättare arbete. Vidare fastställs hjälpåtgärder för barn (remediation of children), som har utsatts för barnarbete, och att det är allt

¹³² SA8000 s. 4.

¹³³ SA8000 s. 4.

nödvändigt stöd och all nödvändig hjälp barnen behöver för att säkerställa deras säkerhet, hälsa, utbildning och utveckling.¹³⁴

Med ovan definitioner klargörs mycket inför del IV. vilken behandlar kraven för företagens sociala ansvarstagande inom de nio olika elementen. Kriterierna som måste uppfyllas av företag inom elementet barnarbete, för att få en certifiering, är följande:

”1. CHILD LABOUR

1.1 The company shall not engage in or support the use of child labour as defined above.

1.2 The company shall establish, document, maintain, and effectively communicate to personnel and other interested parties, policies and written procedures for remediation of children found to be working in situations which fit the definition of child labour above, and shall provide adequate financial and other support to enable such children to attend and remain in school until no longer a child as defined above.

1.3 The company may employ young workers, but where such young workers are subject to compulsory education laws, they may work only outside of school hours. Under no circumstances shall any young worker’s school, work, and transportation time exceed a combined total of 10 hours per day, and in no case shall young workers work more than 8 hours a day. Young workers may not work during night hours.

1.4 The company shall not expose children or young workers to any situations – in or outside of the workplace – that are hazardous or unsafe to their physical and mental health and development.”¹³⁵

Sammanfattningsvis står SA8000 för att företag inte ska använda eller stödja barnarbete. Det ska hos företagen finnas riktlinjer och skriftliga rutiner för hjälpåtgärder för de barn som visar sig utsättas för barnarbete och de ska ges tillräckligt ekonomiskt och annat stöd för att möjliggöra skolgång för dessa barn samt upprätta arbetsvillkor för unga arbetstagare.¹³⁶ Restriktionerna för unga arbetstagare, vilka har obligatorisk skolgång, innefattar bland annat att arbetet måste ske utanför skoltid och att den totala tiden för skolan, transporter och arbete får inte överstiga tio timmar per dag. Dessutom får en *ung arbetstagare* inte under några omständigheter arbeta mer än åtta timmar på en dag och inte heller arbeta nattetid.¹³⁷

¹³⁴ SA8000 III. Definitions (s. 4, 5).

¹³⁵ SA8000 IV. Social Accountability requirements 1 CHILD LABOUR (s. 5, 6).

¹³⁶ Sa-intl.org.

¹³⁷ SA8000 1.2, 1.3.

5. Analys

I detta avsnitt analyseras det som behandlats i kapitel 2, 3 och 4. Avseende vad barnarbete och CSR är. Vad regleringar stadgar att företag måste ta ansvar för kontra vad soft law och normer anser att företag bör ansvara för i fråga om barnarbete.

5.1 Barnarbete

Tidigare i uppsatsen nämndes att det inte finns en entydig definition inom folkrätten vad barnarbete är. Det går ändå att analysera fram generella huvuddrag avseende vad termen *barnarbete* omfattar. De internationella instrument som försöker reglera och avskaffa barnarbete gör skillnad på olika former av barnarbete och olika ålderskategorier. Enligt ILO bör barn inte börja arbeta förrän de slutfört sin skolplikt, minimiåldern sätts generellt vid 15 år, men om inte obligatorisk skolgång är slutförd vid den åldern ska en högre ålder fastställas. Det finns dessutom en möjlighet till undantag för utvecklingsländer vilka får sätta en minimiålder på 14 år under en utvecklingsperiod för att sedan övergå till 15 år eller högre. Alla de 165 länder som ratificerat ILO:s konvention om minimiålder har fastställt en minimiålder i sitt land. Det kan utläsas att minimiåldern ligger mellan 14-16 år i de olika länderna varav cirka 50 länder, en tämligen hög siffra, har 14 år som minimiålder vilket egentligen är under den allmängiltiga minimiåldern.¹³⁸ Även om 14 år enligt konventionen bara ska vara ett undantag och under en kortare utvecklingsperiod kan det konstateras att det är många länder som blivit godkända för att tillämpa undantaget. Det finns dessutom länder som ratificerade konventionen så tidigt som 1978 vilka ännu har 14 år som minimiålder. I ILO:s konventioner och även svensk lag utgörs det dessutom skillnad på arbetsformen, de särskiljer lätt arbete vilket får förekomma redan vid 13-15 års ålder och enligt ILO i undantagsfall redan vid 12-14 års ålder. Detta syftar till sådant arbete som inte är skadligt eller utgör fara för barn eller på något vis hindrar skolgången. Trots restriktioner av vad lätt arbete innefattar kan uppfattningarna globalt ändå skilja sig åt avseende vad lätt arbete inkluderar.

Sammantaget huruvida vissa former av arbete kan klassas som *barnarbete* beror följaktligen på barnets ålder, vilken typ av arbete som utförs, hur länge samt under vilka förhållanden det förekommer. Det beror även på de mål som eftersträvas i de enskilda länderna och det finns ingen möjlighet att exakt definiera vad som är *barnarbete* och vad som inte är det, eftersom det kan variera från land till land men dessutom mellan olika sektorer inom landets gränser.

¹³⁸ Ilo.org 6

Olika syn på barnarbete kan bero på att somliga samhällen har sociala mönster i form av kulturella värderingar, traditioner och förväntningar om att barnarbete är naturligt men det kan också bero på att barnarbete är nödvändigt på grund av att familjerna inte kan försörja sig utan att barnet/barnen hjälper till med försörjningen. Dessa sociala mönster uttrycker sig oftast i länder som fortfarande utvecklas. Det är därför inte överraskande att förekomsten av barnarbete är starkt korrelerad med den genomsnittliga inkomsten i samhället. Vilket blir en ond cirkel eftersom tidigare nämndes att barnarbete orsakade hinder för ekonomisk utveckling. Fattigdom är således både en orsak till- och en konsekvens av barnarbete.

Det är också i dessa utvecklingsländer och lågkostnadsländer som det är högre risk att det slarvas med arbetsförhållanden såsom bland annat barnarbete. Problemet med *barnarbete* är därmed extra utsatt i dessa länder eftersom det dels finns många faktorer som påverkar att barn används som arbetskraft, men också att de har annorlunda värderingar än vad vi i Sverige har. Det är därför extra viktigt för svenska företag, med anknytning till dessa länder, att inte begränsa sitt ansvar utan försöka ta ansvar och påverka hela distributionskedjan. Särskilt med tanke på att barnarbete oftast sker i botten av produktionskedjan. Företags ansvar gällande barnarbete analyseras vidare i avsnittet nedan.

5.2 Företags ansvar gällande barnarbete

Företags CSR- ansvar är det ansvar och de åtgärder företagen vidtar utöver vad som är lagstadgat och vad kärnverksamheten kräver. Vad det frivilliga ansvaret omfattar är desto mer oklart. Företagsansvarets innehåll är inte standardiserat och det utvecklas hela tiden genom att ta nya former i fråga om vad företagets skyldigheter, rättigheter och ansvar bör vara enligt allmänhetens ögon. Ansvaret gällande barnarbete kopplas både till arbetsrättsliga rättigheter samt mänskliga rättigheter inom dimensionen för socialt ansvarstagande.

I och med att företags CSR- ansvar är det ansvar de tar utöver vad de åläggs av lagstiftning, finns det inga rättsligt bindande regler med sanktioner. Ändock finns det lagar inom svensk lagstiftning som reglerar de områden som omfattas av CSR, lagar med ekonomisk, miljömässig och social karaktär, men CSR- ansvaret är vad som sträcker sig utöver vad dessa lagar stadgar. Vi har i Sverige en arbetsmiljölag som stadgar vad barnarbete är men på grund av jurisdiktion gäller den bara i Sverige. Den gäller alltså ej de leverantörer som finns på andra sidan jordklotet. Det är därför viktigt att företag ändå tar ansvar, trots att Sveriges lagar inte gäller intressenter från andra länder.

På grund av jurisdiktion och att alla stater är suveräna finns det ingen överordnande makt i världen som kan ge sanktioner för gränsöverskridande problem. Det finns dock internationella instrument som är rättsligt bindande, såsom barnkonventionen som behandlar barnarbete. Att alla barn har rätt till sin barndom utan att utnyttjas ekonomiskt eller arbeta som stör deras skolgång. Även om inte alla länder har signerat och ratificerat konventionen är det ett universellt regelverk, fast utan några sanktioner knutna till det. Sverige har signerat barnkonventionen och är därmed skyldiga att ha lagstiftning som når upp och stämmer överens med konventionens artiklar. Konventionen stadgar dock inte vem som har ansvaret över att barnets rättigheter tillgodogörs och således finns inget

motsvarande i svensk lag. Att länder som Indien och Bangladesh inte har ratificerat barnkonventionen leder till att företag som anser sig ta samhällsansvar bör se upp och kontrollera extra noggrant då de samarbetar med företag i dessa länder. Eftersom de inte ens behöver ha lagstiftning som når upp till FN:s barnkonventions standard gällande barnarbete. Det räcker inte med att svenska företag hänvisar till att de följer Bangladeshs eller Indiens lagar. För det är definitivt inte att ta samhällsansvar när länderna inte ens anknyter sig till en sådan fundamental konvention gällande barns rättigheter.

På liknande sätt är det med ILO:s internationella instrument gällande arbetsvillkor. Medlemsländer av ILO är bundna att respektera och främja principerna i Deklarationen om fundamentala principer och rättigheter på arbetsplatsen som består av fyra kategorier. För ytterligare vägledning och reglering har det skapats två konventioner för varje kategori i deklARATIONEN. Den ena kategorin är avskaffande av barnarbete och har således två konventioner som länder kan ratificera. Även om ett medlemsland inte skulle ratificerat en av de åtta kärnkonventionerna är de ändå tvungna att följa innebörden av dem. Deklarationen gör det glasklart att dessa rättigheter är universella och att de därmed gäller för alla människor i alla länder och att inga undantag görs beroende på nivån för landets ekonomiska utveckling. Åter igen finns det inga universella sanktioner ifall ett land skulle bryta mot de fundamentala rättigheterna på arbetsplatsen. Sverige har däremot ratificerat alla kärnkonventionerna och därmed har Sverige varit tvungna att implementera principerna och dess verkan är därför rättsligt bindande inom Sverige. Svenska företags sociala ansvar sträcker sig därmed åtminstone utöver vad denna deklARATION med tillhörande konventioner stadgar.

Förutom deklARATIONER och konventioner som stater kan binda sig till finns dessutom en mängd riktlinjer och regler gällande samhällsansvar som företag kan efterleva och ibland även certifiera sig enligt. Exempelvis FN:s Global Compact vars princip fem stadgar att faktiskt avskaffande av barnarbete bör ske. Däremot står det inte definierat inom vilken sfär detta gäller. De andra riktlinjerna och principerna som redan utretts i uppsatsen uttrycker något liknande. Att företag ska motverka barnarbete och avskaffa barnarbete effektivt. Riktlinjerna anger inte hur företag ska bete sig eller hur långt utanför det egna företaget principerna gäller. Andra riktlinjer hänvisar till att företagen ska följa tillämpliga lagar därmed kan företag som är verksamma i andra länder följa de lagar i de länder de är verksamma i, på både gott och ont, eftersom det landet kanske inte har lika stränga lagar som Sverige. Den enda standarden som definierar vad företaget ska göra i fråga om barnarbete är SA8000 som bygger på ILO:s konventioner om minimiålder och de värsta formerna av barnarbete. I denna certifieringsstandard fastställer de inledningsvis om barnarbete att företagen varken får delta eller stödja barnarbete. Det står inte skrivet svart på vitt men att använda en leverantör som brukar sig av barnarbete är faktiskt att stödja barnarbete. Däremot definierar standarden inte hur långt kontrollen av arbetskraften bör gå och således finns det risk för att företag omedvetet stödjer barnarbete mot sin vilja. Om så inträffar ska företagen ha upprättat skriftliga rutiner om hur de ska gå tillväga. Detta stadgas även i andra riktlinjer, bland annat i FN:s vägledande principer för företag om mänskliga rättigheter som fastställer att om organisationer ofrivilligt kränkt mänskliga rättigheter bör företaget gottgöra kränkningen.

Om företag upptäcker barnarbete i sin distributionskedja ska de inte säga upp den parten utan rätta till det på andra tillvägagångssätt. Eftersom det förstnämnda inte räknas som att ta samhällsansvar, för tänk om hela fabriken tvingas lägga ner på grund av att det svenska företaget sa upp affärsrelationen. Det är faktiskt inte att ta samhällsansvar mer än vad näsan räcker eftersom de inte tar ansvar för samhället där barnarbetet förekom.

Dessa standarder, koder och riktlinjer är inget som är juridiskt bindande för företag och det finns heller inga sanktioner om företag bryter dem. Trots det, har vissa standarder och riktlinjer uppföljningsdepartement som granskar om deras principer uppfylls. Dessa organ finns inte till för att slå företagen på fingrarna och straffa dem. Utan är mer ett hjälpmedel för att informera företagen om att de inte uppfyller kraven för gott CSR-arbete. Så att företagen kan uppgradera sitt tillvägagångssätt så att den bristande sakfrågan uppfyller den angivna standarden. Även om det inte är juridiska regelverk i form av lagar inser ändå många företag vikten av att aktivt arbeta med CSR och den svenska regeringen förväntar sig att CSR utgör en integrerad del av alla företags affärsverksamhet.

Även om samhällsansvar till synes är frivilligt finns det betydande argument som hävdar att samhällsansvar är en del av verksamheten och ett måste för framgång och överlevnad. Företag visar att de tar samhällsansvar genom att publicera de uppförandekoder de följer. Det är således upp till företaget själv att bestämma hur långt i distributionsledet som deras ansvar sträcker sig eftersom inga standarder och riktlinjer tydligt definierar, i termer om produktionskedjan, hur långt ansvaret sträcker sig. Det går emellertid att utläsa mellan raderna i de olika riktlinjerna att ansvaret om barnarbete sträcker sig även till företags leverantörer. Om företag ska leva upp till vad begreppet CSR står för och de konsekvenser deras verksamhet medför, bör ansvaret faktiskt sträcka sig hela vägen i produktionskedjan men eftersom det återigen är frivilligt kan företag begränsa sitt ansvar efter leverantören om de vill det. Företag kan faktiskt också vara självkritiska och inse att även om de skulle vilja att ansvaret sträcker sig hela vägen, har de bara möjlighet att kontrollera och påverka att deras uppförandekoder följs till ett visst led. För det finns ingen mening med att ha jättebra riktlinjer och uppförandekoder på pappret om företagen inte lever som de lär. Allmänheten bör således också inse att ju längre bort från kärnverksamheten en sfär är desto svårare är det för företaget att kontrollera och påverka vad som sker.

6. Slutsats

I detta avslutande kapitel kopplas de olika avsnitten i uppsatsen samman för att belysa de aspekter från analysen som är väsentliga för att få svar på uppsatsens frågeställning gällande hur långt i distributionsleden svenska företags ansvar sträcker sig.

Corporate Social Responsibility har de senaste åren fått stort utrymme i näringslivet och media. Egentligen sträcker sig företags samhällsansvar betydligt längre bak i tiden. Idag sammanfattas företags samhällsansvar som ett frivilligt ansvarstagande utöver det lagstadgade i fråga om ekonomiska, miljömässiga och sociala aspekter. Utöver ansvaret för företagets lönsamhet tar de också ansvar för verksamhetens konsekvenser i samhället bestående av kunder, leverantörer, anställda, aktieägare, miljön och andra intressenter. En tydligare definition av CSR, företags samhällsansvar och dess omfattning finns inte, vilket leder till skiftande tolkningar mellan företag och ännu mer mellan länder. Det kan dock fastställas att företags samhällsansvar är ett frivilligt ansvar bortom vad lagen föreskriver.

Även om företags samhällsansvar är de gärningar utöver vad lagen ålägger finns det lagar inom CSR:s ansvarsområden: bolagsregelringar, miljöbalken och regleringar som berör den sociala dimensionen. Bland annat arbetsmiljölagen som reglerar barnarbete, men dessa lagar gäller bara i Sverige på grund av jurisdiktion. Det lagstadgade om barnarbete i Sverige reglerar därmed inte företags ansvar om barnarbete i andra länder.

Att alla stater är suveräna och att jurisdiktion råder i alla länder indikerar en global återvändsgränd. Hur ska ett komplext och globalt problem som barnarbete då kunna övervinnas eller i alla fall bekämpas. Nya direktiv i form av universella konventioner leder oss dock ur återvändsgränden. Universella regelverk såsom barnkonventionen som i art. 32 reglerar vad barnarbete är och dessa regler gäller för alla stater oavsett om de ratificerat konventionen eller inte. I art. 32 p.2 a stadgas det att alla länder ska fastställa och införa regler om minimiålder för tillträde till arbete.

Enligt FN:s trepartsorganisation, ILO och dess deklaration om fundamentala rättigheter på arbetsplatsen fastställs rätten att inte bli utnyttjad ekonomiskt som barn av barnarbete som en fundamental rättighet. Deklarationen har en underordnande konvention nr 138 om minimiålder. Även om medlemsländer inte ratificerat konventionen, är det en så fundamental rättighet att alla medlemsländer måste respektera, främja och realisera de principer som stadgas i den. Konventionen är emellertid ratificerad av 165 länder och därmed lika accepterad globalt som FN:s barnkonvention. Enligt barnkonventionens första artikel är alla barn tills de fyller 18 år. Det anses likväl inte att allt arbete utfört av barn är *barnarbete*. Konvention nr 138 fastställer en generell minimiålder för tillträde till arbete på 15 år, även obligatorisk skolgång ska vara avslutad. Från den grundregeln tilläggs ett antal undantag. Att lätt arbete, som inte påverkar skolgången negativt, får äga rum redan i 13-15 års ålder och att utvecklingsländer får fastställa en minimiålder på 14

är respektive 12-14 år för lätt arbete, under en utvecklingsperiod. Att minimiåldern för riskfyllt arbete där sannolikheten att barns fysiska, mentala och moraliska hälsa, säkerhet eller moral äventyras är 18 år. Samma åldersgräns gäller vid de värsta formerna av barnarbete, vilka inkluderar slaveri, prostitution, pornografiska framställningar/framträdanden och framställning av samt handel med narkotika, som stadgas i konvention 182.

Huruvida barnarbete råder eller inte beror således på barnets ålder, arbetsform, arbetslängd, arbetsförhållande och om negativa effekter på skolgången medföljer. Det beror även på kulturella och politiska uppfattningar samt levnadssätt.

Dessa konventioner är inte bindande för företag utan endast för stater, genom att de ska införa regleringar i landet. Dessa nationella regleringar blir däremot bindande för företagen i respektive land. I Sverige har vi implementerat lagar som uppfyller konventionernas principer, men de gäller således bara svenska företag och inte utländska intressenter som har anknytning till de svenska företagens distributionskedja.

Då företags samhällsansvar är det ansvar de tar för verksamhetens konsekvenser utöver vad lagar kräver, finns det ingen svensk lagstiftning över företags sociala ansvar för barnarbete i andra länder. Däremot finns det frivilliga *regelverk* som företag kan efterleva. Det är nedskrivna regler som tar sig i from av riktlinjer, standarder, koder och rekommendationer vilka till skillnad från lagar inte är rättsligt bindande. De har heller inga sanktioner knutna till dem om företag inte skulle leva upp till den standard som stadgas. Det finns emellertid allmänhetens straff, genom att media offentliggör förhållandena, vilket medför negativ publicitet. Intressenter i form av företag och konsumenter kan därför stoppa affärsrelationen med företaget. Med andra ord, lever företag inte upp till samhällets förväntningar och normer kan de tappa sin konkurrenskraft och sin *social license to operate*.

Att kontrollera och säkerställa att företaget och dess leverantör uppfyller företagsprinciperna är extra viktigt för företag som har produktion i lågkostnadsländer, eftersom risken är högre där att de inte är lika noggranna med arbetsförhållandena. FN:s vägledande principer om mänskliga rättigheter stadgar att om företag av misstag kränkt de mänskliga rättigheterna ska de rätta till det. Om företag upptäcker att *barnarbete* förekommer ska de reparera det, och med "reparera" anses inte bara att företagen säger upp affärsrelationen med den part som använder sig av barnarbete. Det är inte att ta samhällsansvar och ta ansvar för sin verksamhets konsekvenser, för tänk vilka följder det kan ha om exempelvis en hel fabrik måste läggas ned. Att ta ansvar för sin verksamhets konsekvenser kan här vara att förbättra förhållandena tillsammans med leverantören. Certifieringsstandarden SA8000 fastställer att företagen ska ha en skriftlig plan över hur avvecklingen av barnarbete ska ske och hjälpåtgärderna innefattar att ge barnet all hjälp det behöver i form av ekonomiskt och annat stöd för att möjliggöra skolgång för dessa barn och säkerställa deras hälsa och utveckling. SA8000 är också den enda standarden som uttryckligen stadgar att företagets kontroll och omfattning inkluderar parter som anlitas av de själva, leverantörer eller underleverantörer vilket medför att alla leden i produktionskedjan täcks.

Det är inte heller alltid så lätt för företag att avgöra om det är det, *barnarbete* som de syftar på i riktlinjerna ska avskaffas, eller inte. Det beror på situation till situation. Eftersom barnarbete är ett komplext mångdimensionellt problem och lagen i sig själv kan varken erbjuda en slutgiltig definition eller lösning. För det ska inte hoppet och bekämpningen ges upp, för det finns empiriska bevis att barnarbete orsakar fattigdom och hindrar ekonomisk utveckling och att för tungt arbete är skadligt för barn. Vi måste vara rädda om barnen, de är trots allt vår framtid och enligt Cerne är det samhällets ansvar att lämna över världen så som vi fick den av våra förfäder.

Det kan finnas tvivel över Michael Jacksons värderingar och agerande, men han har onekligen, enligt min åsikt, kommit med bra sångtexter, vilka kan appliceras på företags samhällsansvar och de problem vi står inför i dagens globaliserade värld. Vill därför avsluta uppsatsen med att citera honom:

”Heal The World, Make It A Better Place, For You And For Me, And The Entire Human Race, There Are People Dying, If You Care Enough, For The Living, Make A Better Place, For You And For Me...
... Heal the world we live in, save it for our children”¹³⁹

...och i dagens exploaterade värld är det livsviktigt att alla företag tar ansvar...

“There comes a time when we heed a certain call
When the world must come together as one...

... We are the world, we are the children
We are the ones who make a brighter day
So lets start giving”¹⁴⁰

¹³⁹ We are the world, Jackson, Michael Joe/Richie, Lionel B., JR./Richie, Lionel B., JR.

¹⁴⁰ Heal the world, Jackson, Michael/Paich, Martin

Källförteckning

Litteratur

- Carroll, Archie B., The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders, juli- augusti, 1991, Vol.34 nr 4, Business Horizon
- Cerne, Sofia, CSR: en fluga eller konsten att tjäna mer pengar, 2009, Kerasos
- Grankvist, Per, CSR i praktiken: Hur företag kan jobba med hållbarhet för att tjäna pengar, 2012, Liber
- Hatzidaki-Dahlström, Lea, Introduktion till komparativ och internationell privaträtt, 2011, Lunds universitet
- Human Rights Labour Environment Anti Corruption Partnerships For Development: An inspirational guide to implementing the Global Compact, 2007, United Nations Global Compact office
Återfinns på:
http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/Inspirational_Guide.pdf
- ILO, Child Labour: a textbook for university students, 2004
Återfinns på:
<http://www.ilo.org/ipecinfo/product/viewProduct.do?productId=174>
- ILO, Fundamental principles and rights at work: From commitment to action, 2012
- ISO, Discovering ISO 26000, 2010
- ISO Focus+, Social Responsibility ISO 26000 tells it like it is, mars 2011, Vol.2 nr 3, The Magazine of the International Organization for Standardization
- Nesi, Giuseppe, Nogler, Luca & Pertile, Marco, Child labour in a globalized world: A legal analysis of ILO action, 2008, Ashgate
- Nilsson, Torun, Windell, Karolina, Johansson, Anders L., Östlund, David, De Geer Hans, Näringslivshistoria; I, 125 år med Corporate Social Responsibility, 2009, Centrum för näringslivshistoria

- Sandgren, Claes, Atte bekämpa korruption – ett rättsligt perspektiv, 2007-2008, nr 2, Juridisk tidskrift
- Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod och argumentation, 2007, Nordstedts Juridik AB
- Sandström, Torsten, Svensk aktiebolagsrätt, 2012, Norstedts Juridik AB
- Steneroth Sillén, Marianne, Miljölagstiftning och näringsverksamhet- då och nu, i antologin Miljö och hållbar utveckling- samhällsvetenskapliga perspektiv från en lundahorisont, 2004, Studentlitteratur
- Taxell, Christoffer, Selskabers Samfundsansvar, augusti 2008, Det 38. Nordiske Juristmøde Bind 1
Återfinns på: http://jura.ku.dk/njm/38/Christoffer_Taxell.pdf
- The Sustainable Trade Initiative i samarbete med UN Global Compact, Child Labour Platform: REPORT 2010-2011, Business Practices and lessons learned on child labour, 2011
- Utbildningsdepartementet, Företagens samhällsansvar i en globaliserad värld Informationsmaterial, 2007, Regeringskansliet
- United Nations, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (Brundtlandrapporten), 1987

Offentligt tryck

- Betänkande om företagens sociala ansvar: ett ansvarstagande, transparent och ansvarsfullt affärstänkande och en hållbar tillväxt, Europaparlamentet, 2012/2098(INI)
- KOM(2011) 681, Meddelande från kommissionen till europaparlamentet, rådet, europeiska ekonomiska och sociala kommittén och regionkommittén
En förnyad EU-strategi 2011–2014 för företagens sociala ansvar
- Prop. 2004/05:85, Ny aktiebolagslag
- SOU 2004:104, Att lära för hållbar utveckling

Konventioner samt koder, deklARATIONER riktlinjer och rekommendationer

- FN:s konvention om barnens rättigheter, 20 november 1989
(FN:s barnkonvention)
- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, 1948
Återfinns på:
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=swd>
- ILO:s konvention (nr 138) om minimiålder för tillträde till arbete, 1973

ILO:s konvention (nr 182) om förbud mot och om omedelbara åtgärder för avskaffande av de värsta formerna av barnarbete, 1999

ILO:s rekommendation nr 146, Minimum Age Recommendation, 1973 (NO. 146)

ILO:s rekommendation nr 190, R190 - Worst Forms of Child Labour Recommendation, 1999 (No. 190) *Recommendation concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour*

Näringslivskoden: Kod om gåvor, belöningar och andra förmåner i näringslivet, Institutet mot mutor, 2012

OECD:s riktlinjer för multinationella företag: rekommendationer om ansvarsfullt företagande i internationella sammanhang, DAF/INV(2011)4, 2011

OECD's principles of Corporate Governance (OECD:s principer för bolagsstyrning) 2004

The Global Compact, Corporate Sustainability in The World Economy: United Nations Global Compact, 2000, UN Global Compact Office

Elektroniska källor:

Commdev.org, besökt 2013-04-11
<http://commdev.org/social-accountability-8000-sa8000-standard>

Ec.europa.eu 1, besökt 2013-04-11
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/corporate-social-responsibility/index_en.htm

Emas.se 1, besökt 2013-04-26
<http://emas.se/Om-EMAS/>

Emas.se 2, besökt 2013-04-26
<http://emas.se/Om-EMAS/Forordningen/>

Emas.se 3, besökt 2013-04-26
<http://emas.se/Om-EMAS/Vad-tillfor-EMAS-forutom-ISO-14001/>

Emas.se 4, besökt 2013-04-26
<http://emas.se/Om-EMAS/Varfor-EMAS/>

Eur-lex.europa.eu, besökt 2013-04-22
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52001DC0416:SV:HTML>

FN.se 1, besökt 2013-04-09
[http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/utveckling-och-fattigdomsbekampning/hallbar-utveckling-/](http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/utveckling-och-fattigdomsbekampning/hallbar-utveckling/)

Globalreporting.org, besökt 2013-04-11
<https://www.globalreporting.org/information/about-gri/what-is-GRI/Pages/default.aspx>

Ilo.org 1, besökt 2013-04-11
<http://www.ilo.org/declaration/thedeclaration/lang--en/index.htm>

Ilo.org 2, besökt 2013-04-29
<http://www.ilo.org/declaration/principles/abolitionofchildlabour/lang--en/index.htm>

Ilo.org 3, besökt 2013-05-07
http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11310:0::NO:11310:P11310_INSTRUMENT_ID:312283:NO

Ilo.org 4, besökt 2013-05-07
<http://www.ilo.org/ipecc/facts/ILOconventionsonchildlabour/lang--en/index.htm>

Ilo.org 5, besökt 2013-05-07
<http://webfusion.ilo.org/public/db/standards/normes/appl/appl-byConv.cfm?hdroff=1&conv=C182&Lang=EN>

Ilo.org 6, besökt 2013-05-07
http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312283:NO

Iso.org 1, besökt 2013-04-22
<http://www.iso.org/iso/home/standards/iso26000.htm>

Iso.org 2, besökt 2013-04-25
<http://www.iso.org/iso/home/about.htm>

Iso.org 3, besökt 2013-04-26
<http://www.iso.org/iso/home/standards/management-standards/iso14000.htm>

Oecd-ilibrary.org, besökt 2013-04-11
http://www.oecd-ilibrary.org/content/package/chem_guide_pkg-en

Oecd.org 1, besökt 2013-04-19
<http://www.oecd.org/about/>

Ohchr.org, besökt 2013-05-01
<http://www.ohchr.org/en/udhr/pages/introduction.aspx>

Regeringen.se 1, besökt 2013-04-18
<http://www.regeringen.se/sb/d/16706/a/205170>

Regeringen.se 2, besökt 2013-04-17
<http://www.regeringen.se/sb/d/10894/a/109941>

Regeringen.se 3, besökt 2013-04-19
<http://www.regeringen.se/sb/d/17198/a/209039>

Rgeringen.se 4, besökt 2013-04-19
<http://www.regeringen.se/sb/d/15727/a/195595>

Regeringen.se 5, besökt 2013-04-18
<http://www.regeringen.se/sb/d/10978>

Regeringen.se 6, besökt 2013-04-18
<http://www.regeringen.se/sb/d/10979>

Regeringen 7, besökt 2013-04-26
<http://www.regeringen.se/sb/d/16755>

Regeringen.se 8, besökt 2013-04-18
<http://www.regeringen.se/sb/d/4263/a/81898>

Regeringen.se 9, besökt 2013-04-29
<http://www.regeringen.se/sb/d/2657/a/142472>

Regeringen.se 10, besökt 2013-04-18
<http://www.regeringen.se/sb/d/10976>

Regeringen.se 11, besökt 2013-05-01
<http://www.regeringen.se/sb/d/16705>

Regeringen.se 12, besökt 2013-05-02
<http://www.regeringen.se/sb/d/17198/a/209082>

Regeringen.se 13, besökt 2013-05-06
<http://www.regeringen.se/sb/d/14861/a/175336>

Regeringen.se 14, besökt 2013-05-06
<http://www.regeringen.se/sb/d/14861/a/175334>

Regeringen.se 15, besökt 2013-05-20
<http://www.regeringen.se/sb/d/17198/a/209076>

Sa-intl.org, besökt 2013-04-29
<http://www.sa-intl.org/index.cfm?fuseaction=Page.ViewPage&PageID=937>

Transparency-se.org, besökt 2013-06-03
<http://www.transparency-se.org/Korruption.html>

Treaties.un.org, besökt 2013-05-06
http://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtmsg_no=iv-11&chapter=4&lang=en

Unglobalcompact.org 1, besökt 2013-04-18
<http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>

Unglobalcompact.org 2, besökt 2013-04-18

<http://www.unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/index.html>

Unglobalcompact.org 3, besökt 2013-05-20

<http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle5.html>

Unicef.se 1, besökt 2013-04-11

<http://unicef.se/barnkonventionen/fragor-och-svar>

Unicef.se 2, besökt 2013-05-14

<http://unicef.se/fakta/barnarbete>

Unpri.org, besökt 2013-04-11

<http://www.unpri.org/about-pri/about-pri>